Biserica „Așezământul Domnița Bălașa” — trecut și prezent*

Una din cele mai de seamă tradiții ale domnitorilor și boierilor Țării Românești a fost — cum se poate vedea din toate cronicile despre români — ctitorirea de mănăstiri și biserici, uneori însoțite de școli, tipografii, bolnițe, orfelinate sau azile de bătrâni. Grație acestei tradiții, puterea Bisericii noastre Ortodoxe s-a menținut și s-a întărit chiar în perioada în care făceam parte din Imperiul Otoman, în cadrul căruia Țările Române s-au bucurau de un regim special. Această tradiție nu a întărit numai viața spirituală, ci a fost extrem de benefică pentru evoluția culturală a românilor, sub foarte multe aspecte.

Neamul Brâncovenilor nu a neglijat acest vechi obicei, mai ales marele Voievod Martir care, prin ctitoriile sale religioase, dar și prin întreg ansamblul programului său edilitar, a dat un nou avânt arhitecturii din Țara Românească, ducând la cristalizarea stilului brâncovenesc, cu rădăcini în stilul cantacuzinesc, ambele izvorâte din vechile modele bizantine[725], dar influențate încă de pe vremea lui Matei Basarab de barocul european, strecurat insidios dinspre miazănoapte, din Polonia[726], și dinspre apus, din Italia, în contextul politic și cultural creat de ascensiunea Cantacuzinilor.

După ce sultanul Ahmed al III-lea[727] a poruncit executarea lui Constantin Brâncoveanu și a fiilor săi, la 15 august 1714, două fiice ale voievodului au continuat obiceiul de a ctitori al părinților, moșilor și strămoșilor lor.

Constantin Vodă a avut cu Doamna Maria, nepoata de fiu a lui Antonie Vodă din Popești, patru fii (Constantin, Ștefan, Radu și Matei, care au fost martirizați odată cu tatăl lor) și șapte fete (Stanca, Maria, Ilinca, Safta, Anca, Bălașa și Smaranda). Dintre acestea, Safta (1685-1747) măritată în 1700 cu marele vornic Iordache Kretzulescu, și Bălașa (care ne

---

* Text alcătuit de actualul epitrop al Bisericii „Domnița Bălașa” - Acad. Constantin Bălăceanu-Stolnici.

[725] În Țările Române, cu rare excepții (spre exemplu bisericile din Bucovina), bisericile nu au avut în structura lor elemente arhitectonice vest-europene (cum ar fi cele gotice).

[726] I.C. Chițimia: „La signification contemporaine des relations culturelles roumano-polonaises au XVIIe siecle”, în: *Revue Roumaine d'Histoire*, nr. 1, 1974.

[727] Ahmed al III-lea (n. 1673 — d. 1736) a fost un sultan otoman, domnind între anii 1703-1730. În timpul său, armata turcă a învins la Stănilești pe Prut (1711) armata Țarului Petru I și a lui Dimitrie Cantemir. A acordat azil regelui Carol al XII-lea al Suediei după dezastrul de la Poltava și a fost învins de austrieci la Petrovaradin (1717), înfrângere în urma căreia otomanii au pierdut, printre altele, și Oltenia. A murit după 6 ani de închisoare. A condus Imperiul împreună cu puternicul mare vizir Nevșehirli Damat Ibrahim Pașa. Domnia sa, cunoscută drept *Epoca Lalelelor*, a fost una de înflorire. A pus temeliile regimului turco-fanariot în Țările Române.

interesează), au ridicat fiecare câte o biserică în București, în amintirea tatălui și fraților lor „tăiați"de turci. Despre această biserică ne vom ocupa în paginile următoare[728].

Bălașa (1693-1752)[729] s-a măritat la 15 ani cu Manolache Rangabe, un grec bogat din Fanar, al cărui tată, Andronic, era mare hartofilax al Patriarhiei Ecumenice și a cărui mamă, Elena, era fiica domnitorului Antonie Ruset al Moldovei. Acest Manolache fusese crescut în sânul familiei lui Brâncoveanu. Naș le-a fost patriarhul Hrisant Nottara[730] al Ierusalimului, care nu a putut veni personal și a fost reprezentat de stolnicul Constantin Cantacuzino. Mirele își luase porecla de *Lambrino* (probabil deoarece se născuse în preajma Paștelui[731]). Curând, Manolache Lambrino s-a integrat perfect în cinul boierilor Țării Românești, a învățat să vorbească românește și a urcat din treaptă în treaptă, ajungând mare ban al Craiovei - cel mai înalt rang de baș boier. Potrivit unor cercetători, soții Lambrino nu au avut copii; după alții, au avut o fiică care a murit fiind copilă. Cert este că nu au avut urmași[732].

Când Brâncoveanu a fost mazilit și dus la Istanbul, Domnița Bălașa se afla la Țarigrad alături de soțul ei, să pețească pe fata lui Antioh Cantemir pentru Radu, fratele ei[733]. Atunci a început martirul domniței noastre: a fost închisă cu mama și cumnata ei în închisoarea Edicule[734] (Cele Șapte Turnuri), în sectorul feminin (Ceauș Emini), a fost bătută și torturată, a asistat la decapitarea tatălui și fraților a fost ținută ca roabă în seraiul de la Topkapi, închisă la Bostangi Basa și în fine surghiunită în Caucaz, de unde a fost eliberată în urma înfrângerii turcilor la Petrovaradin de către austriecii conduși de Eugeniu de Savoia. E foarte posibil ca în timpul șederii ei în temnițele otomane să-i fi venit ideea de a ctitori o biserică.

După revenirea din pribegie, soții Lambrino au dus-o la început greu, deși Ion Vodă Mavrocordat i-a scutit de dări. După revenirea pe tron a lui Nicolae Mavrocordat, acesta a dăruit lui Manolache moșiile confiscate de la Toma Cantacuzino[735] (Filipeștii de Pădure, Mărul, Moreni și Găujani[736]). După aceea începe ascensiunea extraordinară a ginerelui lui Constantin Brâncoveanu, sub protecția domnilor fanarioți Mihai Racoviță, Constantin Mavrocordat și Grigore Ghica. În 1745, Domnița Bălașa pierde pe soțul ei, care moare în timpul unei liturghii

---

[728] Cu privire la Biserica „Domnița Bălașa", am consultat următoarea bibliografie: E. Hagi Mosco, *București. Amintirile unui oraș*, ed. șt. Pleșia, Dan Pleșia, M. Rădulescu, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1995; Pr. M. Marinescu, E. Hagi Mosco, R. Greceanu, „Biserica «Așezământul Domnița Bălașa»", în: *Glasul Bisericii*, nr. 3-4, 1971; G. I. Ionescu Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1889; G. Florescu, *Din Vechiul București*, 1935; E. și I. Virtosu, *Așezămintele Brâncovenești. O sută de ani de la înființare, 1838-1938*, București, 1938; Pr. M. Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici din București*, vol. I, București, 1899.

[729] M. Sturdza, *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească*, vol. II, București, 2011.

[730] Patriarhul Hrisant Nottara, ca și unchiul său, Dositei Nottara, a fost mult susținut de Constantin Brâncoveanu. La rândul lor, acești ierarhi au avut o importantă contribuție la crearea Academiilor Domnești.

[731] Emanoil Hagi Mosco *București. Amintirile unui oraș.*

[732] E. Rizo Rangabe, *Le livre d'or de la noblesse phanariote*, Atena, 1904.

[733] Ștefan Ionescu și Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, București, 1969.

[734] Castelul Edicule este un fort construit de Mahomed al II-lea în Istanbul, prin completarea cu trei turnuri noi a unui grup de patru turnuri bizantine din zidul teodosian intern, din dreptul Porții de Aur. A fost un depozit al tezaurului și al arhivelor otomane, dar și o celebră închisoare politică. Aici au fost închiși și omorâți, în afară de Brâncoveni, sultanul Osman II, împăratul Trebizondei - David Megas Komnenos, regele Simon I al Georgiei și numeroși demnitari otomani Unul din cei mai interesanți prizonieri a fost diplomatul francez Francois Poqueville.

[735] Toma Cantacuzino, boier muntean, principe, nepot al lui Șerban Vodă Cantacuzino, a trecut cu trupele sale de partea rușilor în bătălia de la Stănilești, fapt pentru care i s-au confiscat toate averile.

[736] Emanoil Hagi Mosco *București. Amintirile unui oraș...*

și este înhumat în biserica Sfântul Gheorghe Nou, lângă osemintele Martirilor Brâncoveni și cele ale lui Nicolae Mavrocordat.

Când a împlinit 50 de ani, Domnița Bălașa, care nu avea copii, a hotărât să lase averea ei, care între timp devenise respectabilă, unei fundații ecleziastice non-monastice, pentru a nu fi acaparată de egumenii greci, care deveniseră foarte hrăpăreți.

La vremea aceea, soții Lambrino locuiau sub Dealul Mitropoliei, pe lângă Podul Calicilor, în mahalaua Prundului - pe care Bălașa o primise ca zestre de la tatăl ei[737].

Împreună cu soțul ei, domnița a adus un arhitect din apus și, din dobânzile depozitelor lor bancare de la Viena, a construit o biserică modestă, cu hramul Botezul Domnului. Emanoil Hagi Mosco, care a văzut o imagine veche a ei, o descrie ca: „o biserică de aspect occidental, fără turnuri și cu trei nave"[738].

După ce a fost gata biserica (1744), soții Lambrino au creat pentru ea un așezământ pe care l-au înzestrat cu terenuri, vii, „acareturi, prăvălii și țigani", dar și cu moșii (Săvești, Furdueşti, Ciumernicul, Gurbănești, Fundeni și Mătăsaru - moșiile lui Toma Cantacuzino - și Săcueni).

Actul de constituire al acestui așezământ a fost consfințit de Divan și apoi de domnitorul Constantin Mavrocordat, printr-un hrisov din 1 aprilie 1745. De atunci, biserica respectivă, ca și celelalte trei ce au fost succesiv construite pe locul ei, a avut statutul de așezământ (fundație). În cadrul acestui așezământ era cuprinsă și o școală. După circa 7 ani, această biserică a fost transformată în paraclis. Ea a fost avariată de marele cutremur din 1838 și apoi dărâmată în 1871, locul ei fiind însemnat cu un monument în formă de biserică, așezat în 1883, care există și azi.

Rămasă văduvă, Domnița Bălașa s-a hotărât să ridice o a doua biserică, mai încăpătoare, lângă cea dintâi. Noua biserică - având hramul Înălțarea Domnului - a fost gata în 1851. Din păcate nu există nicio imagine sau descriere a ei. Știm că avea un clopot mare și unul mic, ziduri foarte groase, o catapeteasmă sculptată de un tâmplar pe nume Dimitrie Gheorghiu, care era mai frumoasă decât cea a bisericii Sărindar, că era pictată de un zugrav numit Andrei din Craiova, care la exterior a înfățișat Înălțarea Domnului, că avea mobilier sculptat, inclusiv un tron domnesc, și că avea un pridvor — fapt contestat de unii arheologi. Odată cu această biserică, Domnița Bălașa a înființat un azil pentru bătrânii săraci. În felul acesta, Domnița Bălașa a fixat tripla misiune a așezământului ei: spirituală (prin biserică), cultural-educațională (prin școală) și filantropică (prin azilul pentru străini).

Domnița Bălașa a murit la 2 mai 1752 și a fost înhumată în biserica ei. Astăzi, osemintele sale se odihnesc în actuala biserică Domnița Bălașa, iar piatra ei funerară se află la Curtea Veche. Este o piatră de marmură frumos sculptată, ce cuprinde un epitaf în versuri naive și două steme: una a Țării Românești, iar cealaltă a Domniței Bălașa (neconcesionată, fantezistă)[739].

După moartea Bălașei, epitropii nu s-au ocupat totdeauna cu competență de chivernisirea așezământului, de aceea domnitorii au intervenit de două ori: pe vremea lui Alexandru

---

[737] Al. LAPEDATU, *Catagrafia bisericilor bucureștene la 1810*, București, 1908.

[738] Emanoil HAGI MOSCO *București. Amintirile unui oraș...*

[739] Boierii și boieroaicele române adoptau steme proprii, fără să se supună strictului sistemul heraldic vest-european.

Scarlat Ghica și apoi a lui Alexandru Ipsilanti, care a adăugat azilului (*xenodochion*) un orfelinat (*orfanotrofion*). Epitropia a redevenit eficientă sub ultimul epitrop scoborâtor direct (pe linie masculină) din voievodul martir, marele ban Grigore Brâncoveanu, care avea o avere considerabilă (aproape 200 de moții). Soția sa, Safta, fiica marelui antiunionist Toderică Balș și a Profirei Rosetti, a fost însă adevărata ctitoră a Așezămintelor Brâncovenești.

Domnița Safta, rămasă văduvă în 1832, s-a retras ca monahie la Mănăstirea Văratic, unde se nevoise mai înainte și mama ei. Cu acest prilej, a implicat Mitropolia în conducerea Așezământului „Domnița Bălașa". De atunci, mitropoliții Țării Românești și apoi patriarhii Bisericii Ortodoxe Române au fost primi epitropi (sau prim efori) ai Așezământului „Domnița Bălașa", și l-au condus, de cele mai multe ori formal, împreună cu doi epitropi, ce făceau parte sau se înrudeau cu urmașii lui Constantin Brâncoveanu, epitropi care le-au condus efectiv (mai ales spitalul).

Băneasa devenită monahie a continuat să conducă competent (până la moartea ei, survenită în 1857) de departe, din Moldova, cu energie și multă pricepere, fundația respectivă. Primul mitropolit implicat a fost Nifon Rusailă. Cred că implicarea mitropoliților a fost una din dispozițiile cele mai importante și utile luate pentru asigurarea unei continuități și a fiabilității conducerii fundației respective.

În 1835-1838, Safta a reușit să ridice lângă biserică un spital[740] pentru săraci, de 60 de paturi (viitorul Spital Brâncovenesc), cu statutul unei fundații, numite „Așezămintele Brâncovenești", pe care a pus-o sub conducerea aceleiași epitropii ca și biserica („Așezământul Domnița Bălașa"), având grijă să precizeze că cele două așezăminte au patrimonii diferite. Epitropii de atunci au fost căminarul Manolache Serghiade și stolnicul Iancu Nedeianu. Cu acest prilej, Safta a întocmit, în 1835, două testamente, care precizează statutul, modul de organizare și cel de conducere a celor două așezăminte. Într-unul din ele scrie că acela care va atenta la averea așezămintelor „să fie scos de la fața lui Hristos", frază care stă la baza mitului privind blestemul Saftei Brâncoveanu.

La mijlocul secolului al XIX-lea, biserica Înălțarea Domnului a devenit inutilizabilă (în ciuda consolidărilor făcute), din cauza avariilor suferite în urma teribilului cutremur din 1838. Safta Brâncoveanu, de la Văratec, ia hotărârea să dărâme această biserică a domniței Bălașa și apoi zidește, în 1851, un nou edificiu, mai mare și mai solid, pe același loc, realizat de arhitectul Joseph Hartl. Aspectul acestei biserici este cunoscut datorită unei fotografii și a descrierilor ce s-au făcut[741]. Era o biserică cu ziduri extrem de groase, de formă dreptunghiulară, cu o turlă peste naos, joasă, rotundă, cu 20 de fațete, în care se afla un clopot. La intrare era un pridvor neogotic, ca și ferestrele și decorurile exterioare. A avut și un turn clopotniță deasupra pronaosului, care probabil s-a prăbușit, căci numai apare pe fotografia amintită. Interiorul era complet acoperit cu o pictură somptuoasă, executată de Nicolae Polcovnicul[742] (primul pictor

---

[740] Dr. V. GOMOIU, Dr. V. PLĂTĂREANU, *Centenarul Spitalului Brâncovenesc (1837-1937)*, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului — Imprimeria Națională, București, 1937.

[741] Gh. CANTACUZINO,„Săpături arheologice din București. Cercetări din curtea Bisericii «Domnița Bălașa»", în: *Materiale și cercetări arheologice*, nr. VIII, 1962.

[742] Nicolae Polcovnicul (1788-1842), boiernaș român, pictor de talent, era (potrivit francezului Vaillant) un autodidact. A pictat printre altele biserica Mănăstirii Păsărea.

care a realizat portrete de șevalet în țara noastră), pictură ce înfățișează ctitorii (Constantin Voievod, Domnița Bălașa, banul Manolache Lambrino, banul Grigore Brâncoveanu cu băneasa Safta și banul Manolache Brâncoveanu cu băneasa Joița, născută Șuțu). Tâmpla, amvonul și scaunul domnesc erau bogat decorate de Scarlat poleitorul. Această biserică, prin caracterul ei occidental (neogotic), eleganța insolită a decorurilor și frumusețea picturii, a devenit repede una din cele mai cunoscute locașuri din București.

Notorietatea acestei biserici a crescut mult și datorită înființării, după unele ezitări ale epitropilor, a unei corale, în 1868, de către dirijorul Alexandru Podoleanu. Prima liturghie susținută de cor a fost în Duminica Ortodoxiei. De atunci, biserica Domnița Bălașa a fost un for de muzică religioasă ortodoxă, care a înlocuit în mare parte vechea muzică psaltică ce era executată de preoți, diaconi și dascăli. În 1901, corala Bisericii Domnița Bălașa făcea parte din Societatea corală „Carmen", înființată de Dimitrie Georgescu-Kiriac[743].

Epitropii au avut grijă ca această corală să fie condusă de dirijori de valoare, ca Dimitrie Teodorescu, Constantin Bărcănescu, Eduard Wachmann, Dimitrie Georgescu-Kiriac, Simeon Niculescu, I.N. Baston, Ioan D. Chirescu, Ștefan Mureșan sau Petre Simionescu. Unii dintre aceștia au fost și compozitori de muzică ortodoxă corală, care practic s-a dezvoltat începând din timpul lui Cuza. Cel mai de seamă dirijor-compozitor de la Biserica Domnița Bălașa a fost indiscutabil Nicolae Lungu. În cadrul acestui cor au cântat soliști și coriști de la Operă, Operetă și Filarmonica din București, printre care și maestrul Secăreanu. Și astăzi, Biserica Domnița Bălașa își are corul său și cultivă o muzică liturgică românească de mare calitate. Pentru a asigura calitatea muzicală a bisericii, epitropii (care pe atunci alegeau diaconii și preoții pentru biserică) aveau drept criteriu important aptitudinile muzicale ale acestora.

Peste aproximativ 25 de ani, biserica Saftei Brâncoveanu, deși avea ziduri extraordinar de puternice, a început să se deterioreze din cauza infrastructurii ei neadaptate unui sol instabil, infiltrat de apele Dâmboviței[744] din apropiere, care se revărsa de prea multe ori. Epitropia a cerut avizul unei comisii de specialiști de la Viena, care a recomandat dărâmarea ei. Epitropii (N. Bibescu și Theodor Văcărescu) și mitropolitul Calinic Miclescu s-au supus acestei recomandări, și biserica Saftei Brâncoveanu a fost înlocuită cu o nouă biserică, cea care mai există și azi. Au circulat zvonuri neîntemeiate, potrivit cărora biserica Saftei a fost dărâmată deoarece aspectul ei neogotic era inacceptabil pentru o biserică ortodoxă.

Vremurile se schimbaseră mult. Caftanele, calpacele sau giubelele dispăruseră. Sublima Poartă numai avea nimic de poruncit. Domnii fanarioți și pământeni lăsaseră locul lor unui neamț înțelept. Boierimea noastră uitase limba greacă și se franțuzise. Mentalitatea elitelor noastre se occidentalizase. În acest context, și noua biserică, deși în linii mari respecta canonul bizantin, va împrumuta mult din viziunea estetică a Europei de apus.

În 1881, lucrările au început cu o ceremonie (28 iunie), în cursul căreia regele Carol I a pus prima cărămidă, a doua a fost așezată de regina Elisabeta, a treia de mitropolitul Calinic Miclescu și următoarele două de epitropii Th. Văcărescu și N. Bibescu. Mistria folosită este păstrată de biserică.

---

[743] Traian Ghica, „Corul bisericii Domnița Bălașa", în: *Biserica Ortodoxă Română*, 1939.

[744] Pe vremea aceea cursul Dâmboviței trecea mult mai aproape de biserica respectivă.

Clădirea a fost realizată între anii 1881 și 1885 de cunoscutul arhitect Alexandru Orăscu, autorul, printre altele, al vechii Universități din București, al Mitropoliei de la Iași și al hotelului *Grand Hotel du Boulevard* din București. Proiectul a fost controlat de Lecomte du Nouy, restauratorul catedralei de la Curtea de Argeș.

Au mai colaborat arhitecții Carol Benesch și Friedrich Hartmann, ultimul fiind probabil autorul elementelor italienești de tip lombard, ca portalul în formă de *loggia* și poate rosacea neogotică de pe fațada de vest. Clădirea în sine conține elemente neoromânești (dar și neobizantine). Ele se găsesc sub forma ornamentelor sculpturale din jurul ferestrelor, de pe fațade și prin cornișele cu stalactite sau cu ocnițe. La acestea se adaugă plăci de piatră traforate și răsuflători elegante. Biserica are un plan în formă de cruce continuată cu absida altarului

Intrarea este ocrotită — cum am mai spus - de un fel *loggia* de aspect lombard, cu trei arcade elegante, susținute de patru coloane și dominată de un fronton clasic triunghiular, peste care se află o rosacea neogotică. Ușile de lemn sunt grele, fiind sculptate și cu medalioane pictate. Deasupra lor strălucește un mozaic de cristal de Murano, executat de celebrul Antonio Salviati[745], care, printre altele, a restaurat o parte din mozaicurile catedralei San Marco din Veneția și pe cele din Domul de la Aix la Chapelle. La porți se ajunge pe o scară de piatră. De o parte și de alta a intrării se află două frumoase lampadare de fier forjat, în stil *belle epoque*.

Biserica mai dispune de patru intrări laterale, la colțurile naosului, cu portaluri bogat ornate, coloane și scări. Are patru turnuri octogonale mici, deasupra colțurilor naosului (care amintesc de catedrala de la Curtea de Argeș) și o turlă impozantă (a Pantocratorului) peste mijlocul naosului. Pereții exteriori au dungi orizontale, colorate alternativ. Unele sunt din cărămidă aparentă, roșie și galbenă, comandată la Budapesta, altele sunt de ciment imitând piatra. Deasupra intrării principale se află un mozaic. Pe turle se înalță cruci aurite, realizate la Paris, în atelierele Gauthier Gagé, ai căror artizani s-au ocupat și de decorarea Domului Invalizilor. Biserica este acoperită cu tablă de aramă.

Cine intră în biserică este izbit de vastitatea spațiului interior, împărțit în trei travee separate prin pilaștrii incastrați în pereți, cu ornamente aurit,e și închis de o tâmplă, splendid sculptată de Petre și Mihai Babic, aurită și cu mari icoane împărătești de argint strălucitor, în fața cărora atârnau nenumărate candele, toate din argint masiv, realizate de argintarul Teodor Filipov din București. Erau impresionante și diferitele candelabre din naos, dar mai ales cele două sfeșnice împărătești, poleite după metoda Christophle și realizate în atelierele Poussielque Roussand[746] din Paris. Pereții sunt decorați cu picturi renascentiste, realizate de pictorii vienezi Kott și Rihofsky, care evocă mai mult o biserică apuseană. Între acestea, pereții erau marmorați pe fond roșu și galben, iar la nivelul pilaștrilor pe fond verde-gri. În pronaos erau zugrăvite portretele ctitorilor: Banul Manolache Rangabe, Zoe Brâncoveanu, Constantin Brâncoveanu (cu imaginea bisericii în mână), Domnița Bălașa și mama acesteia, Doamna Marica Brâncoveanu. Deasupra intrării era cafasul, cu un grilaj de fier, iar pe un pilastru de pe peretele

---

[745] Antonio Salviati (1816-1880) a fost un avocat din Vicenza care a devenit artist sticlar și mozaicar. Creațiile sale se află Veneția, Aixla Chapellle, Berlin, Londra (Wetminster Abbey) și Polonia (Lodz). A fondat o fabrică celebră de obiecte de sticlă și mozaicuri la Murano (Veneția).

[746] Poussielque Roussand, cele mai vestite ateliere de piese de orfevrărie liturgică din Paris, înființate de marele bijutier Placide Poussielque Roussand (1824-1889). Au realizat piese importante pentru catedrala Notre Dame din Paris, Catedrala din Amiens și Biserica Sfânta Treime din Paris.

de nord al naosului strălucește, la înălțime, un amvon aurit. Întregul ansamblu este de o somptuozitate remarcabilă.

Sub bolta Pantocratorului atârna un policandru superb *sui generis*, cu o cruce insolită cu șase brațe (un simbol foarte complex), realizat la Viena. Nu mai puțin artistică este pardoseala de marmură, realizată de marele sculptor român Carol Storck, care avea să sculpteze și statuia Domniței Bălașa din curtea Așezămintelor Brâncovenești. La intrare, pe pardoseală se afla reprezentat un octogon, alt simbol tradițional. Pe laturile catapetesmei erau cele două jilțuri al epitropilor, iar în naos se afla jilțul mitropolitului primat, la dreapta, și jilțurile regale, în stânga, cu inscripția „Nihil sine Deo".

Cu totul surprinzătoare (mai ales pentru credincioșii din secolul al XIX-lea) prin somptuozitatea și strălucirea lor, dar și prin caracterul lor occidental, erau vitraliile din ferestrele bisericii. Acestea erau realizate în fabrica Zettler din München[747].

Unul din interesele lor majore este reprezentarea stemei Brâncovenilor. Această stemă este cu totul surprinzătoare, o adevărată fantezie heraldică: scutul este împărțit („coupé") în 6 părți sau cartiere - trei sus („en chef"), ce reprezintă stemele Ungariei, Austriei și Boemiei, și trei jos („en pointe"), ce înfățișează stemele Dalmației, a Brâncovenilor și a Croației. Stema Brâncovenilor este vechea stemă a familiei: pe fond roșu (în loc de fondul albastru tradițional) un cal alb, galopând pe o pajiște verde, purtând un călăreț în uniformă romană ce ține în mâna dreaptă o spadă în care este înfipt un cap de turc cu turban[748].

Este o combinație insolită a stemei Brâncovenilor cu stemele oficiale ale împăratului Austriei, de pe scrisoarea patent din 1688 a lui Leopold I. Tot atât de fantezistă este coroana, o coroană de conte, din aur, închisă ca o coroană princiară cu trei arcade cu mărgele. Bizareria acestei steme a surprins și surprinde pe toți specialiștii în heraldică. Același scut heraldic se găsește și pe soclul statuii Domniței Bălașa, unde însă coroana este princiară.

Caracterul occidental al bisericii este întărit de prezența a două compoziții sculpturale funerare, de marmură albă, romantice în stil *belle époque*, situate în câte o nișă, deasupra câte unui mormânt. În nișa din dreapta (sud), pe mormântul Domniței Bălașa, se află o sculptură intitulată „Întristarea", executată de Ion Georgescu[749], în timp ce în nișa din stânga (nord se află o capodoperă a sculptorului francez Jules Roulleau[750]: Zoe Brâncoveanu susținută de un înger. Această Zoe era nepoate de soră a Saftei Brâncoveanu, fiind născută Mavrocordat, dar ulterior adoptată de marele ban Grigore Brâncoveanu și măritată cu domnitorul Gh. Bibescu.

---

[747] Fabrica Zettler, înființată de Franz Xavier Zettler la München, în 1871, odată cu reînvierea gustului pentru stilul gotic, a fost cea mai celebră fabrică de vitralii de biserici și palate din Europa, iar creatorul ei cel mai vestit creator de vitralii din epoca victoriană (vezi Ulrich Thieme, Felix Becker ș. a.: *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Band 37, E. A. Seemann, Leipzig, 1950).

[748] Spada cu capul de turc tăiat a fost impusă de heraldiștii de la Viena ca să exprime orientarea antiotomană a lui Constantin Brâncoveanu. Menționăm că același împărat Leopold I a conferit marelui Agă Constantin Bălăceanu o stemă contală, în care, printre altele, era un braț drept („dextrochere") ce ține în mână o sabie având înfipt tot un cap de turc.

[749] Ion Georgescu (1858—1888), sculptor și pictor român, format la București și la Paris, de orientare clasică, cu deschideri romantice. A fost autorul unui număr mare de busturi și statui ale personalităților istorice sau ale epocii, de statui funerare (precum cea a lui Eminescu), de statui alegorice (precum cele de pe fațada Băncii Naționale).

[750] Jules Roulleau (1855-1885), sculptor francez clasic, autor a câtorva statui importante, printre care aceea a lui Jeanne d'Arc de la Chinon.

Cu prilejul ridicării celei de a patra biserici, a fost amplasată și statuia Domniței Bălașa, sculptată în marmură de Carrara de Carol Storck[751], între anii 1881—1883. Se pare că artistul s-a consultat cu Bogdan Petriceicu Hașdeu pentru realizarea ei. Domnița este în picioare și poartă o rochie lungă, cu volane de tip parizian, strânsă cu o centură cu două paftale, având deasupra ei o manta elegantă de blană. Peste buclele bogate care îi încadrează fața se află o căciuliță cu egretă, de tip oriental, iar în mână ține hrisovul de întemeiere al Așezământului. Soclul, tot de marmură sculptată, este ceva mai înalt decât statuia propriu-zisă. Pe el se află stema Brâncovenilor și lista moșiilor donate bisericii. Inițial a fost plasată în spatele spitalului, înaintea azilului și în dreapta bisericii. La câțiva ani după vandalizarea spitalului și căminului, statuia, rămasă în fața unui loc viran, a fost mutată în părculețul din fața bisericii de către epitropi (Constantin Sturdza și Constantin Bălăceanu Stolnici), împreună cu părintele paroh Mihai Marinescu.

După ridicarea celei de a patra biserici Domnița Bălașa, aceasta, datorită frumuseții ei, a calității slujbelor efectuate, a corului și a prestigiului ei istoric, a devenit una din cele mai importante biserici ale capitalei noastre. A ajuns repede biserica protipendadei bucureștene. Marile familii boierești, mai ales cele înrudite cu Brâncovenii, își organizau nunțile și botezurile

Fotografie realizată în anul 1930 cu centrul Bucureștiului; vezi Biserica „Domnița Bălașa" dreapta jos.

aici, lucru imitat apoi de marea burghezie. În perioada interbelică, această biserică a fost cea mai mondenă biserică.

Prin 1894, când viitorul rege Carol al II-lea a fost botezat în biserica mare a Mănăstirii Sinaia, starețul de atunci și curtea regală au cerut de la biserica Domnița Bălașa cu împrumut cristelnița și unul din cele două chivoturi-miniaturi, unul de argint iar celălalt din de argint aurit, reprezentând biserica cea nouă. După terminarea botezului, chivotul (cel aurit) nu a mai fost niciodată înapoiat și continuă și azi să fie pe altarul bisericii mari de la Sinaia, iar în locul cristelniței a fost înapoiată o copie a celei originale.

---

[751] Karol Storck (1828-1887) a fost un sculptor român de origine germană, stabilit în București din 1849. Nu trebuie confundat cu sculptorii Carol și Frederic Storck, fii lui. A fost autorul statuilor lui Carol Davila și a spătarului Mihai Cantacuzino, cât și al unei serii de busturi remarcabile (Ana Davila, Theodor Aman, Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, C. A. Rosetti, Elena Cuza).

Mai târziu, prin 1938, regele Carol al II-lea a susținut Așezămintele Brâncovenești financiar, cu fonduri de la bugetul statului. A fost singurul din regii României care a ajutat efectiv biserica. Averea și prestigiul celor două așezăminte a stârnit interesul autorităților. De aceea, de la sfârșitul secolului al XIX-lea au apărut sporadic încercări de subminare și chiar de înlăturare a autonomiei epitropiei, la care epitropii testamentari, consiliul urmașilor lui Brâncoveanu și mitropoliții țării s-au opus totdeauna cu succes. Evident însă că nu s-au putut împotrivi sărăcirii epitropiei, prin reforma agrară a lui Ionel Brătianu din 1921.

Prima lovitură importantă a fost cea dată de guvernarea legionară, când generalul Ion Antonescu, prin decret, a înlocuit epitropia testamentară printr-un consiliu condus de doctorul Zissu. După rebeliunea legionară din ianuarie 1941, s-a ajuns la un compromis, potrivit căruia unul din epitropi a fost doctorul Christide (chirurg al Spitalului Brâncovenesc) și al doilea a fost Emanoil Hagi Mosco (epitrop testamentar din partea familiei).

După 23 August 1944, s-a revenit la o epitropie de familie, formată de principii C. Basarab Brâncoveanu și V. Mavrocordat. În 1945 începe însă atacul final contra Așezămintelor, atac condus de dr. D. Bagdasar (ministrul Sănătății) și dr. Voinea Marinescu sau Marinov (președintele sindicatelor sanitare), fost medic al Spitalului Brâncovenesc, protejat de și viitor ministru al Sănătății în timpul regimului comunist. Epitropiei i se alătură o comisie formată de doctorii Stănculescu, Ionescu Dorohoi și Șt. Milcu, care să conducă efectiv, și se hotărăște exproprierea proprietăților funciare ale ambelor așezăminte. În disperare de cauză, patriarhul Nicodim, episcopul vicar Athanasie Bârlădeanu și epitropii au exploatat abil o prevedere a testamentului Saftei Brâncoveanu, proclamând independența celor două fundații. Ca urmare, spitalul a pierdut moșiile, în timp ce biserica și le-a păstrat pe ale sale. În 1947, Florica Bagdasar (ministru al Sănătății) pune Așezămintele sub conducerea doctorului N. Covali, iar în februarie 1948 (după abdicarea silită a regelui), Așezămintele Saftei Brâncoveanu sunt desființate, Spitalul devenind fiind etatizat. Așezământul Biserica Domnița Bălașa a scăpat, rămânând cu structura lui tradițională și cu moșiile sale până azi.

Cei ce susțin mitul blestemului Saftei Brâncoveanu menționează că Ionel Brătianu (care a expropriat biserica și spitalul) a murit prematur din cauza unui flegmon sublingualprelaringian, că Ion Antonescu (care a desființat epitropia testamentară) a murit împușcat, că D. Bagdasar a murit în timpul procesului de lichidare a Așezămintelor inițiat de el (printr-un cancer pulmonar cu metastaze cerebrale), că doctorul Voinea Marinescu (care a susținut cu entuziasm desființarea Așezămintelor) s-a chinuit cu o redutabilă boală Parkinson, soția sa s-a sinucis, iar fiul său și-a pierdut un ochi într-un accident, și că Florica Bagdasar (care a desființat Așezămintele) a căzut curând în dizgrația regimului comunist, care a umilit-o și marginalizat-o. La aceștia, mai recent, au fost adăugați soții Ceaușescu (demolatorii Spitalului cu toate anexele sale), și N. Cerveni, care a intentat un proces urât bisericii și care puțin timp după aceea a fost părăsit de familie și s-a senilizat.

Marele cutremur din 1940 a avariat biserica. Reparațiile au început în perioada comunistă, în anul 1959, pe când păstorea patriarhul Iustinian, epitropi fiind principele Constantin Basarab Brâncoveanu și Emanoil Hagi Mosco. Ele au fost executate timp de trei ani de acad. ing. Aurel Beleș, ing. Ion Stănculescu și ing. Ion Beleș și nu au constat numai dintr-o restaurare. A fost necesară o refacere modernă a sistemului de susținere a clădirii, care era de lemn și care suferise mult în urma modificării de regim a Dâmboviței. Totodată, în interior a fost restaurată pictura de către pictorul Grigore Stoenescu de Pontbriand, nepotul marelui pictor

Eustațiu Stoenescu. El și-a alcătuit o echipă de tineri și tinere, dintre care unii voluntari, care l-au ajutat. Acestui pictor i se datoresc portretele mitropolitului Calinic Miclescu și al Sfântului Calinic de la Cernica, al patriarhului Iustinian și al Sfântului Dumitru cel Nou din pronaos.

Cu prilejul acestei renovări, epitropul Emanoil Hagi Mosco (urmaș prin femei al lui Constantin Vodă Brâncoveanu) a dăruit bisericii moaștele sfântului Grigore de Nissa, ferecate într-un relicvariu de argint antropomorf (având forma unei măști de bărbat tânăr ras). Pe frunte se afla icoana aurită a sfântului Grigore de Nissa, care se deschidea ca o mică ferestruică ce permitea contactul cu moaștele. Pe spate se află o inscripție cu litere grecești, cu numele sfântului și data: 1792, deasupra căreia se află o surprinzătoare cruce malteză. Aceste moaște, conform tradiției orale a familiei, au aparținut neamului Moscos, originară din insula Corfu.

Pe la începutul secolului al XVIII-lea, Moscii erau negustori bogași care trăiau la Tesalonic. În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, unul dintre ei, Ion Hagi Mosco (1836-1828), s-a stabilit în Țara Românească, unde a înființat o bancă și a fost căftănit, urcând din treaptă în treaptă la rangul de mare vistier. Printre altele, a fost ctitorul bisericii Sfinții Ierarhi de la Slănic Prahova(1800). Acesta a adus cu el moaștele respective. Menționăm că unul din fii săi, Ștefan (1785-1863), bancher în București s-a căsătorit cu Zoe Băleanu, fiica banului Grigore Băleanu și a Mariei Brâncoveanu († 1832). Aceasta la rândul ei era fiica lui Manolache Brâncoveanu (nepot de frate al Domniței Bălașa) și a Zoei Sturdza.

După ce au fost dăruite Bisericii Domnița Bălașa, aceste moaște au fost plasate lângă jilțul epitropal din dreapta, alături de cutia milei. Era în plin regim comunist, așa că nu s-a făcut nicio agitație sau mediatizare.

După înscăunarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel (septembrie 2007), la inițiativa acestuia și a Preasfințitului Episcop vicar Ciprian Câmpineanul (actualul Arhiepiscop al Buzăului și Vrancei), moaștele Sfântului Grigore de Nissa au fost mutate într-o raclă nouă de argint, realizată în atelierele Patriarhiei Române și plasată în partea dreaptă a naosului.

Biserica a patra, după aceste importante lucrări de restaurare și consolidare, a fost târnosită de Patriarhul Iustinian și Patriarhul Gherman al Serbiei, în ziua de pomenire a Sfântului Dimitrie cel Nou, anul 1962, epitropi fiind principele Constantin Brâncoveanu și Emanoil Hagi Mosco, în cadrul unei ceremonii impozante, la care a participat, printre alți ierarhi, Iustin Moisescu,viitorul patriarh, pe atunci mitropolit al Moldovei.

La cutremurul din 1977, Biserica Domnița Bălașa a suferit câteva avarii, care au necesitat o primă reparație în timpul patriarhului Iustin și a epitropilor Constantin Sturdza și Emanoil Hagi Mosco, paroh fiind energicul Părinte Mihai Marinescu. Patriarhul Iustin nu s-a preocupat îndeaproape de biserica Domnița Bălașa. Are însă marele merit că, datorită insistențelor sale, a fost renovată din temelii biserica Sfântul Gheorghe Nou din București, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu, care fusese avariată grav de cutremurul din 1977.

În 1984 epitropia a trăit o perioadă de mare spaimă, căci soții Ceaușescu, în cadrul planului lor urbanistic de refacere a Bucureștilor, au început dărâmarea clădirilor din jurul Bisericii Domnița Bălașa, inclusiv cele ale Așezămintelor Brâncovenești (spitalul cu anexele sale și fostul cămin, care fuseseră naționalizate samavolnic încă din 1946) ca și barbara distrugere a frumosului parc de pe latura de nord a bisericii. Circulau tot felul de zvonuri cu privire la eliminarea chiar a bisericii, în legătură cu care se pare că au existat păreri diferite chiar în cadrul familiei dictatorului. O perioadă de timp, până ce s-a început construirea monstruoaselor clădiri ce sufocă azi biserica, aceasta a tronat golașă în mijlocul unor terenuri virane, constituind o

tentație pentru demolatorii acelor vremuri, împotriva cărora efectiv nimeni nu se putea opune. Din fericire biserica a scăpat.

Patriarhul Teoctist a fost foarte apropiat de biserica „Domnița Bălașa". Venea destul de des să slujească și se interesa îndeaproape de problemele epitropiei, printre care cele legate de recuperarea bunurilor confiscate de regimul comunist, sfătuindu-se cu epitropii și slujitorii bisericii.

Cu binecuvântarea sa, epitropii Constantin Sturdza și Constantin Bălăceanu Stolnici împreună cu parohul Mihail Marinescu, au realizat un al doilea rând de reparații, necesare după cutremurul din 1977 și consemnate pe o placă de marmură, plasată în afara bisericii. Tot atunci a fost revopsit exteriorul. Patriarhul Teoctist a avut un rol de seamă în istoria Bisericii Domnița Bălașa, căci, la 20 iunie 1992, Biserica Ortodoxă Română a canonizat pe Martirii Brâncoveni, stabilindu-le zi de pomenire la 16 august, pentru a nu coincide cu praznicul Adormirii Maicii Domnului, când au fost martirizați. Cu acest prilej, s-a decis ca biserica să aibă un al doilea hram, „Sfinții Martiri Brâncoveni", care de atunci se sărbătorește an de an la 16 august, lucru consemnat într-o pisanie de marmură de la intrarea bisericii.

Majestatea Sa regele Mihai I al României (foto dreapta), Majestatea Sa regina Ana și dl Acad. Constantin Bălăceanu-Stolnici (epitrop testamentar) în Biserica „Domnița Bălașa"

Tot patriarhul Teoctist a reluat o tradiție mai veche a bisericii și a pus-o sub oblăduirea unui arhiereu, Preasfințitul episcop vicar Ciprian Câmpineanul, care a exercitat această misiune până în anul 2013, când a fost numit arhiepiscop al Buzăului și Vrancei.

După înscăunarea în 2007 a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, în timpul epitropului Constantin Bălăceanu-Stolnici și a părintelui paroh Ștefan Ababei, Biserica Domnița Bălașa a devenit paraclis patriarhal și a suportat o serie de lucrări de renovare și înfrumusețare, în urma cărora a fost sfințită de noul Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române. Totodată, s-a reactivat procesul de recuperare a bunurilor prădate de comuniști. Am văzut că, datorită stăruințelor Preafericitului Părinte Daniel, moaștele Sfântului Grigore de Nissa au fost amplasate într-un loc de mare cinste și într-o nouă raclă. Totodată, Biserica Așezământul Domnița Bălașa a primit un nou hram la cele dinainte, având în prezent trei hramuri: Înălțarea Domnului, Sfinții Martiri Brâncoveni și Sfântul Grigore de Nissa. Mulți nădăjduiesc că, dată fiind marea notorietate a Sfântului Grigore de Nissa, aceasta biserică să devină o importantă biserică de pelerinaj.

Academician Constantin BĂLĂCEANU-STOLNICI

Biruința peste timp a Brâncovenilor

Neamul Brâncovenilor s-a afirmat cu putere în istoria țării, despre Preda Brâncoveanu, bunicul domnitorului, Paul de Alep scrisese că era „foarte bogat și fără pereche atât în această țară, cât și în orice altă țară" și că era „primul dintre boierii din această țară datorită moștenirii de la strămoșii săi și moșiile sale sunt imense"[752]. Bogăția și puterea atrăgea însă adversități! Papa Brâncoveanu, tatăl domnitorului, fusese ucis în răscoala seimenilor din 1655, când și micul copil Constantin, în vremea aceea, scăpase ca printr-o minune cu viața, iar bunicul său, Preda, a fost ucis la Târgoviște din porunca lui Mihnea al III-lea, în 1658. Mama sa Cantacuzină, fiica vestitului postelnic Cantacuzino — și el pierit prin moarte violentă! — i-a asigurat însă puternica ascensiune după ce timpul grelelor încercări trecuse, unchiul său Șerban ajungând la domnia Țării Românești și tânărul Brâncoveanu obținând cele mai înalte ranguri. „[...] l-au dăruit norocul cu tot felul de bine — scria vornicul Radu Popescu — sănătos, întreg, casa întreagă, fii și fete mulți, avuții multe, case, palaturi, sate, vii, helești, domnie îndelungată și altele ca acestea, care nu i-au lipsit nimic de care ochii lui i-au poftit"[753].

Domnia sa lungă de un sfert de veac, cu totul neobișnuită în vremurile acelea, și trecerea sa cu izbândă prin momente de grea cumpănă, s-au încheiat în primăvara anului 1714 prin mazilirea sa, urmată câteva luni mai târziu prin moartea sa martirică, alături de cei patru fii ai săi, la 15 august, tragedia încheind viața domnitorului și a urmașilor săi imediați și direcți. Au rămas în viață văduva sa, fiicele, ginerii, cinci nepoate și un nepot, tocmai urmașul fiului său mai mare.

Marica Brâncoveanu, văduva voievodului și nepoata lui Antonie Vodă din Popești, alt domn al Țării Românești, avea să-și dovedească atunci pe deplin vrednicia, apărându-și cu pricepere și mult curaj neamul, după cumplita încercare prin care el trecuse. A ajutat-o însă și iscusința domnului dispărut, care dusese o politică matrimonială deosebit de iscusită. Două dintre fete le-a măritat cu fii de domni: Radu lui Iliaș Vodă și Constantin Duca, fiul lui Gheorghe Duca, iar o a treia cu fiul lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, frate cu viitorii domni Nicolae și Ioan Mavrocordat. Radu, unul din fii domnitorului, urma să se însoare chiar în 1714 cu Maria, fiica lui Antioh Cantemir, ceea ce ar fi dus și la împăcarea celor două neamuri, dar tragedia pusese capăt acestui plan. Preocupat de a strânge legăturile cu Moldova, Brâncoveanu își căsătorise doi fii cu fete de mari boieri de dincolo de Milcov: Anița lui Ioan Balș și Bălașa lui

---

[752] *Călătoria lui Paul de Alep*, în: „Călători străini despre țările române", București, 1976, vol. VI, p. 215.

[753] *Istoriile domnilor țărilor Românești de Radu Popescu vornicul*, ed. crit. Constantin Greceanu, București, 1963, p. 205.

Ilie Cantacuzino, iar pe fiica sa, Anița, o măritase cu postelnicul Nicolae Ruset, fiul vestitului vistiernic moldovean Iordachi Ruset. Alte fiice ale voievodului se măritaseră cu boieri de seamă munteni: Șerban Greceanu, Iordache Crețulescu și Constantin Băleanu, iar penultima sa fiică, Bălașa, cu Manolache Lambrino, grec ca și Scarlat Mavrocordat, trecut din Moldova în Țara Românească.

Cel de-al treilea Constantin — urmașul fiului celui mai mare al domnitorului purtând același nume — și cele cinci nepoate ale domnului ucis, deci verele primare ale nepotului Constantin, au reprezentat „soluția de continuitate" a neamului brâncovenesc. Soarta acestor urmași a fost la început incertă, căci erau în puterea Porții otomane. Dar, datorită iscusitei legături pe care domnitorul o contractase cu Mavrocordații, cât și destoiniciei doamnei Marica Brâncoveanu, așa cum ne arată tot Radu Popescu vornicul, „doamna și ginerii lui Constantin Vodă" cât și fiicele ieșiseră „din surghiun", reîntorcându-se în patrie împreună cu Ioan Mavrocordat[754]. Văduva, fiicele și ginerii ei și-au putut reface viețile, după ce se „mântuiseră", cum scria chiar Marica doamna, „de la mari și cumplite pedepse și patimi"[755].

Uriașa avere a Brâncoveanului fusese jefuită de otomani și o parte din bunurile mobile se risipiseră, dar, cu toate acestea, bunurile imobile din țară — moșiile, bunurile încredințate unor apropiați și importante sume depuse la Viena și Veneția — alcătuiau împreună o avere de invidiat. Ginerii, și ei întorși din exil, aveau și ei bunurile lor într-o stare incertă și ajunseseră „la multă datorie și stingere". Marica doamna a privegheat și îndrumat, cu pricepere și dăruire, operațiile destinate refacerii stării materiale a neamului. Ea a hotărât declanșarea masivei operații de recuperare și, în consecință, „tot ce s-ar mai găsi [...] ori bani, scule, argint și aur, lucru mișcător", inclusiv banii „din țara Ungurească ce avem încolo și bani câți vor fi la Veneția", exceptând banii de la Viena, doamna se angaja să-i folosească pentru plata datoriei la „mirie" — visteria otomană — urmând apoi ca restul să fie împărțit „în două", o parte revenindu-i ei și nepoților săi, Constantin al III-lea Brâncoveanu și Maricăi Ștefan Brâncoveanu, iar cealaltă celor cinci gineri — Șerban Greceanu, Iordache Crețulescu, Nicolae Ruset, Manolache Lambrino și Constantin Băleanu. A fost redactat un zapis, iar înțelegerea familială la care s-a ajuns — sau care a fost dictată de doamna Marica — a fost realizată solemn în fața domnului Ioan Mavrocordat, a patriarhilor Samuil al Alexandrei și Hrisant al Ierusalimului, a mitropolitului Mitrofan și a boierilor divaniți, printre care apărea și Pană Negoescu, fratele doamnei Marica[756].

Cu autoritate, văduva domnitorului executat, pe care episcopul Ilarion al Argeșului o caracteriza cu îndrituire în 1832 „cu bărbătească mărime de suflet"[757], a luat măsuri ca averea să nu fie risipită, arătând o grijă deosebită în ocrotirea bunurilor descendenților din fiii săi — Marica Ștefan Brâncoveanu și mai ales noul cap al familiei, Constantin III Brâncoveanu — iar restul împărțindu-l celorlalți nepoți, fiicelor și ginerilor. În deceniile următoare au avut loc neînțelegeri legate de problemele încâlcite ale succesiunii, dar obiectivul principal al doamnei Marica a fost

---

[754] *Istoriile domnilor țărilor Românești de Radu Popescu vornicul*, p. 237.

[755] N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, București, 1907, vol. XIV, p. 331.

[756] N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, pp. 331-333.

[757] Emil și Ion Vîrtosu, *Așezămintele brâncovenești. O sută de ani de la înființare. 1838-1938*, București, 1938, p. 441.

atins. Cea mai mare parte a averii a rămas lui Constantin III Brâncoveanu iar familia și-a recâștigat pozițiile; Constantin — decedat în 1762 — a fost din nou cuprins, ca și fiii săi, Nicolae și Manolache, în ierarhia marilor boieri, toți trei ajungând să dețină marea bănie, dregătoria supremă în Țara Românească[758].

Dar dacă neamul Brâncovenilor nu a fost stins prin cumplita tragedie din 1714, el a continuat până în 1832 pe linie masculină, prin Grigore, fiul lui Manolache Brâncoveanu, după încetarea din viață a unchiului său, Nicolae, prin 1804, și în 1811 a tatălui său, Manolache, decedat la Brașov, unde a și fost îngropat[759]. Grigore Brâncoveanu a ajuns și el mare ban, fiind și candidat la domnie. Era un cărturar cu o bibliotecă însemnată. „[...] era cel mai numit și ales boier al patriei despre toate — scria despre el Zilot Românul, adică Ștefan Fănuță — împodobit cu înaltă învățătură, firesc, blajin și tihnit, bogat foarte și după neam mai slăvit decât toți"[760]. Acesta a fost ultimul Brâncoveanu pe linia descendenței masculine. A încetat din viață la 27 aprilie 1831, la ora 1 noaptea, după „boală cu zăcere peste douăzeci zile"[761]. La înmormântare, episcopul Ilarion al Argeșului avea să-l caracterizeze drept „cel din urmă moștean" al martirizaților din august 1714[762].

Neamul Brâncovenilor nu s-a stins însă. Până atunci continuase. Constantin Brâncoveanu avusese 11 copii, patru fii și șapte fiice, iar în generația următoare, cea de-a treia de la domnitor, s-au numărat 18 persoane, dintre care însă n-au ajuns la vârsta maturității decât opt bărbați și cinci fete. Dintre bărbați doar unul, Constantin al III-lea Brâncoveanu, a dus numele Brâncoveanu mai departe, ceilalți bărbați fiind patru Crețulești, doi Greceni și un Duca. Dintre fete, se cunosc urmașii a trei dintre ele. Una dintre ele este Bălașa Brâncoveanu, fiica penultimă a voievodului, căsătorită cu Manolache Lambrino, care ctitorit Biserica Domnița Bălașa. Soții Lambrino aveau și ei spre 1730 o fiică, o „copilă"[763]. Dar în 1745, în diata pe care ei au întocmit-o, mărturisesc cu o evidentă tristețe: „de vreme ce copii de trupul nostru nu au rămas"[764], ceea ce indica limpede că nu mai aveau alți urmași, dar și că avuseseră cel puțin unul.

Din generația a patra se constată 27 de persoane — 15 bărbați și 12 fete — dar numele Brâncoveanu nu-l duc mai departe decât Nicolae și Manolache, fiii lui Constantin al III-lea Brâncoveanu. În generația a V-a, urmașii ajung la cifra de 42, respectiv 21 de bărbați și 21 de fete, iar Grigore Brâncoveanu încheie șirul descendenței masculine.

Descendența până atunci directă, pe o linie de primogenitură masculină, se întrerupe, dar descendența sângelui brâncovenesc continuă prin surorile lui Grigore Brâncoveanu: Elena, căsătorită cu Grigore Cantacuzino-Pașcanu, și Maria, căsătorită cu Grigore Băleanu. Ele —

---

[758] Theodora RĂDULESCU, *Sfatul domnesc și alți mari dregători ai țării Românești din secolul al XVIII-lea. Liste cronologice și cursus honorum*, București, 1972 și Ioan C. FILITTI, *Oltenia și cârmuitorii ei.1301-1831*, în: „Arhivele Olteniei", IX (1930), pp. 149-150.

[759] N. IORGA, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vol. XIII, p. 68.

[760] B.P. HASDEU, *Ultima cronică română din epoca fanarioților*, București, 1884, p. 109. Despre el: Ilie CHIRIȚĂ, *Grigore Brâncoveanu*, în: „Arhivele Olteniei", XII (1933), pp. 195-205 și Ioan C. FILITTI, *Despre banul Grigore Brâncoveanu*, în: „Arhivele Olteniei", pp. 440-442; mai vezi și Ilie CHIRIȚĂ, *Boierii Brâncoveni (Adaosuri)*, în: „Arhivele Olteniei", XVI (1937) , pp. 300-305.

[761] Emil și Ion VÎRTOSU, *Așezămintele brâncovenești...*, p. 439.

[762] Emil și Ion VÎRTOSU, *Așezămintele brâncovenești...*, p. 441.

[763] N. IORGA, *Studii și cu documente cu privire la istoria românilor*, vol. XIV, p. 333.

[764] Emil și Ion VÎRTOSU, *Așezămintele brâncovenești...*, p. 93.

împreună — au avut șapte urmași în generația a șasea (din care doi bărbați), 32 în generația a șaptea (din care 15 bărbați) și 75 în generația a opta (din care 29 bărbați). Descendența a continuat, de asemenea, încă de la a doua generație, prin femei, de la fiicele voievodului. În generația a șasea s-a ajuns la un număr total de 106 persoane, descendenți ai urmașilor voievodului, iar în cea de-a șaptea la 241 de persoane cunoscute. Dintre acestea, bărbații — 106! — țineau de 36 de familii, în marea lor majoritate neamuri boierești de seamă. De la generația a opta s-au produs accentuat schimbări sociale, existând o tendință de pătrundere, prin căsătorii, a unor reprezentanți ai păturilor mijlocii, ba chiar și două alianțe cu țărani! Din generațiile următoare se constată o diminuare accentuată a numărului urmașilor și, de asemenea, diluarea lor socială, la mulți nemaiexistând nici măcar conștiința originii.

De asemenea, trebuie ținut seama și de continuarea purtării numelui de Brâncoveanu, în urma adopției pe care a efectuat-o în 1826 Grigore Brâncoveanu, în favoarea unei rude a soției sale Elisabeta (Safta) Balș, respectiv Zoe Mavrocordat, fiica lui Alexandru Mavrocordat și a Caterinei Balș. Ultimul Brâncoveanu i-a dat Zoiei Mavrocordat numele al cărui ultim purtător bărbat era el. Ea s-a căsătorit cu Gheorghe Bibescu, domnitor al Țării Românești între 1842 și 1848. Bibescu era însă și el un descendent al familiei pe linie feminină, prin Safta, fiica domnitorului Brâncoveanu căsătorită cu Iordache Crețulescu. Oricum, de la mijlocul secolului al XIX-lea au ființat acești Brâncoveni, deținători „cu acte” ai numelui, dar care genealogic își aveau firesc locul printre descendenții Saftei Brâncoveanu.

Constantin Brâncoveanu a marcat puternic istoria spațiilor românești. A fost un mare domnitor, dar și un mare apărător al credinței, pentru care n-a șovăit să-și jertfească viața sa și a fiilor săi, în cumplite împrejurări. A fost Brâncoveanu și un ziditor priceput al țării, pe care a împodobit-o cu construcții de o rară frumusețe, dintre care unele au învins timpul până în zilele noastre. Lăcașuri și palate îl afirmă până astăzi, și printre aceste frumoase înfăptuiri putem așeza și *Domnița Bălașa*, ctitorită de fiica sa.

Cu toată tragedia din august 1714, neamul Brâncovenilor și-a dovedit deosebita tărie, sângele brâncovenesc menținându-se, în generații succesive, prin urmașii domnitorului martirizat, pe drept cuvânt ridicat printre sfinți, pentru credința și tăria sa. S-au numărat printre aceștia, în generațiile următoare, personalități ilustre: domnitori, caimacami, prim-miniștri, zeci de personalități purtând numele a zeci de alte familii care au marcat puternic istoria națională, ei purtând în vine sânge al sfântului voievod.

Academician Dan Berindei

Reperul brâncovenesc

În lumea românească de la 1700, unde un privilegiat al sorții putea să aștearnă într-o scrisoare cuvintele: „Nu-mi trebuiești alt nimic cât o fărâmă de viață fără groază", iar encomiasticul cronicar princiar Radu logofăt Greceanu se tânguia retoric pe marginea atâtor vexațiuni otomane („O varvară și păgânească neomenie, până încât și cum necăjăștipă supușii tăi!"), încercarea lui Constantin Brâncoveanu de a instaura cu ambiții pe măsură, o stabilitate politică de mult neatinsă, precum și apetențe culturale care cereau timpuri mai faste, rămâne în istoria noastră, un gest eroic.

Sincroniile indiscutabile ale civilizației românești cu Europa — puse în lumină de fiecare generație de istorici pe urmele lui Iorga — și care pot fi reliefate cu osebire în câteva zone esențiale ale vieții aulice, ale artei, ale instrucției și ale lecturii nu trebuie să oculteze nicicum distanțele, uneori uriașe încă, între mentalitățile de la Dunărea de Jos și cele de la Atlantic, apropiate treptat și contradictoriu abia mai târziu, în secolul Enciclopediei, în cel „al naționalităților și al revoluțiilor". Există aici câte un detaliu neașteptat a cărui licărire poate deveni lumină necruțătoare, dar necesară: în chiar anul 1688, când Brâncoveanu își inaugura domnia în Țara Românească, în miezul atâtor incertitudini orientale — sporite de un lung război dintre Poartă și Habsburgi —, la cealaltă margine de continent, în aceeași abia evocată Anglie, cea a „revoluției glorioase", a „contractului politic" între popor și coroană a sfârșitului domniei Stuarților era pentru întâia oară menționat simbolul certitudinii occidentale care până astăzi poartă numele lui Edward Lloyd, întemeietorul asigurărilor moderne...

Creația prin excelență a acestei domnii, așezate cronologic între toamna 1688 și primăvara 1714 se numește „stilul brâncovenesc". A fost un stil de artă și un stil de viață, unul al ceremonialului și al reculegerii, al culorii și al organicului, al călătoriei și al „zăbavei". A fost, într-o mare măsură, un stil al spectacolului, acordând esteticul politicului — și tocmai prin aceasta purtând indelebilă pecetea barocului — un spectacol care nu era doar cel pus în scenă la o petrecere domnească unde — ne istorisește un călător venit din inima Europei în 1698 — „s-au făcut și multe alte jocuri și tot felul de dansuri turcești, arăbești, chinezești, tătărești, franțuzești, spaniole și leșești", veritabil caleidoscop coregrafic și, negreșit, costumar. „Scenografia" putea fi cea a arhitecturilor chiar, a pridvoarelor de lăcașuri deschise spre peisaj, înfățișând cultura edificiului construit cu natura înconjurătoare; asemenea „slomnuri" cu morfologii inedite, poligonale sau etajate, vibrând pitoresc și neașteptat intrările principale în biserici pregătesc nemijlocit epoca brâncovenească după mijlocul veacului al XVII-lea la Pitești, Ludești sau Filipeștii de Pădure, pentru ca mai târziu foișoarele și logiile caselor lui Brâncoveanu de la Potlogi și Mogoșoaia — aceasta din urmă, primind în 1702 apelativul de „palat", marca o dată în civilizația rezidențială a românilor — să prelungească în unduirile bogate ale stucurilor policrome sau ale balustradelor, coloanelor sculptate, prea plinul unei naturi captate cu superioară înțelegere a formelor, când geometrizate cumpănit, când încărcate încă de sevă. Dealtminteri, voi adăuga de îndată că, sub specie stilistică, preferința timpului pentru mișcarea liniilor și a volumelor,

pentru bogăția materialelor puse în operă, pentru fuziunea mai multor meșteșuguri artistice avea să conducă treptat, în cuprinsul aceleiași domnii a lui Constantin vodă, spre o specie de „rococo atectonic" în care principala modalitate de decorație ușoară și fluidă este tocmai stucul, regăsit în interioare de palate, dar și pe fațade de lăcașuri dintre cele mai vestite sunt la Fundenii Doamnei; întâmplarea nu poate să nu amintească de ecoul direct al rococoului occidental în arta otomană aulică de după 1700 și de implicațiile acesteia din urmă în destinul artei brâncovenești și postbrâncovenești ce înfățișează, în această ordine de idei, o ultimă fază de baroc vernacular.

Stilul vremii lui Brâncoveanu, închegat și difuzat pe șantierele ctitoriilor princiare, este concentrat în ornamentica logică și elegantă a lemnului și a pietrei, a picturii și a broderiei atâtor monumente ivite acum din Mehedinți până în Buzău, de la Sâmbăta de Sus a Transilvaniei până la Obilești Bărăganului.

Fastul vegetal geometrizat al decorației brâncovenești adună laolaltă opulențe baroce și abstractizări orientale, devine epiderma unei civilizații a tactilului, a reliefului bogat, a armoniei cromatice subtile scăldate în fonduri de aur, instaurând o gramatică a formelor vizuale în care treptat, se va recunoaște o întreagă cultură pe cale de a deveni „națională" (în treacăt fie spus, nu altfel se va fi ajuns la „vlaho-musichia" unui Filothei sin Agăi Jipei, în primii ani ai veacului al XVIII-lea, românizare a sonurilor de tradiție bizantină, purtând ceva din gravitatea reculeasă, dar și din pitorescul debordant al fațadelor de la Fundeni și Stavropoleos sau al portalului de la Antim). Mai mult — și mai prețios chiar —, în sinuozitățile unor frize și cartușe decorative cu vrejuri și flori, fructe și chiparoși, toate desenate cu un sentiment al naturii reale de nimic corupt, mi se pare că putem citi și ceva din spiritul cel nou al deceniilor brâncovenești, atașate unor realități ale „physis"-ului și ale mișcării, adâncite de români în școlile acum întemeiate la București și Iași, după modelul acelei Universități a Padovei pe unde trecuse unchiul domnesc, învățatul stolnic Constantin Cantacuzino. Curtea lui Constantin Brâncoveanu și școala sa superioară de la Sfântul Sava erau, înainte și după 1700, locurile de notabilă convergență spirituală unde s-au perindat atâți „iatro-filosofi", urmași ai aristotelismului unui Corydaleu, care s-au numit Ioan Cariofil, Sevastos Kymenites, Iacob Pylarinos, Ioan Molybdos Comnen, medici, geografi istorici, naturaliști, teologi demni de enciclopedismul veacului lui Leibniz și al lui Cantemir, preocupați încă, în zorii timpurilor moderne de comentarea scolastică a Stagiritului, cu un plus de liberalism tolerant, raționalism și realism pragmatic față de instrucția contemporană de la Academia din Fanarul stambuliot, ce a constituit și ea un model pentru înaltele școli ortodoxe din țările române, Balcani și Rusia. Deschis noutăților, momentul brâncovenesc își trage rădăcinile din tradiție într-un chip eclatant, programatic și teoretizat pe alocuri, în prefețe ale unor cărți tipărite la Snagov și Râmnic, la București și Buzău, pregătite de ierarhi și cărturari ca Antim din Ivirul Caucazului, autorul „Didahiilor" îmbibate de fast retoric și alegorism sau Teodosie din Veștemul Transilvaniei, sub Damaschin, fiul de țărani din Dâmbovița.

Referirea la trecutul glorios al dinastiei Basarabilor de care Brâncoveanu se lega genealogic și prin Craioveștii evului mediu, este un „topos" al ideologiei muntenești din epocă, așa cum subtilele trimiteri livrești către Bizanțul imperial din care se știa că vin Cantacuzinii, pigmentează o pagină de cronică sau o alcătuire iconografică menită a sugera și descendența ilustră a voievodului de la București, și posibila sa apropiere de modelul monarhic prin excelență a vechii Europe care era omonimul prim bazileu creștin din orașul de pe Bosfor, Constantin cel Mare.

Academician Răzvan Theodorescu

III. Istoricul Bisericii „Domnița Bălașa”, ctitoriile Brâncovenilor

1. Prima biserică (1743/1744-1871)

Cea dintâi ctitorie a Domniței Bălașa, împreună cu soțul ei, fostul mare ban Manolache Lambrino, a fost înălțată în zona prundului Dâmboviței, la aproximativ 30 de metri spre nord-est de actualul locaș, între anii 1743-1744[121]. Biserica era ridicată pe deja întinsul domeniu posedat de cei doi soți pe malul drept al râului, ce se formase în jurul caselor oferite lor drept zestre de către tatăl Domniței, Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu, unde locuiau după ce se întorseseră din exil[122].

Ulterior, Manolache, soțul Domniței Bălașa, a extins aceste proprietăți, fie prin cumpărări (la 8 mai 1729 cumpără o casă de la Stana, soția meșterului Paraschiv, aflată lângă Lemnăria Domnească[123]; apoi, la 6 decembrie 1739, cumpără casa lui Ioan și Radu Bengescu, aflată alături de a sa, cu 150 taleri[124]), fie prin daniile făcute de unii domnitori (la 2 octombrie 1718, Ioan Mavrocordat îi dăruiește casele lui Staico Bengescu, care fugise la austrieci[125]; apoi, la 8 mai 1720, după ce confirmase scutirea de dări a banului, acordată mai înainte de fratele său, Nicolae Mavrocordat îi acordă zece stânjeni[126] din Livada Domnească[127]). Scopul extinderii acestui domeniu al lui Manolache Lambrino și al soției sale este relevat în hrisovul prin care domnitorul Mihail Racoviță îi acorda, la 28 februarie 1742, o ultimă extindere, de trei stânjeni și jumătate în Livada Domnească, lângă grădina caselor marelui ban, „de vreme ce într'acea grădină s-a îndemnat dumnealui de zidește o biserică de piatră, pentru veșnica pomenire”[128].

Aspectul acestei prime ctitorii, al cărei hram, spre deosebire de cel al bisericii actuale, era Botezul Domnului, așa cum este arătat pe soclul monumentului de marmură ridicat pe locul unde s-a aflat altarul acestei biserici, la anul 1883[129], și purtând următoarea inscripție: „Ridicat la 1882 pe locul sîntului prestol al paraclisului zidit de Domnița Bălașa la 1730 (sic), care s-a

---

[121] Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș*, p. 68.
[122] Emil Vîrtosu, „Domnița Bălașa”, p. 284.
[123] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 29.
[124] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 46.
[125] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 17.
[126] Unitate de măsură pentru lungime, folosită înaintea introducerii sistemului metric, care a variat, după epocă și regiune, de la 1.96 m la 2.23 m (*Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Ed. Univers Enciclopedic, București, ²1996, p. 1017).
[127] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 20.
[128] Emil Vîrtosu, „Domnița Bălașa”, p. 284.
[129] Radu Olteanu, *Bucureștii în date, întâmplări și ilustrații*, p. 166.

dărâmat de fosta epitropie la 1871"[130], este cunoscut datorită unei fotografii vechi, făcute cu puțin timp înaintea demolării acesteia, la anul 1871[131]. Potrivit acesteia, biserica, unică pentru vremea ei, era de tip apusean, având o navă centrală și două nave colaterale mai joase și fiind lipsită de turlă[132], Emil Vîrtosu asemănând-o actualei catedrale romano-catolice Sfântul Iosif[133].

Pisania bisericii avea următorul text: „Această sfântă și dumnezeiască biserică, în care se numește și se prăznuiește hramul Sfântului Botez al Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, este zidită din temelie și înfrumusețată precum se vede, de dumnealui Manolache Lambrino vel ban și de soția dumnealui, măriia sa Doamna Bălașa Brâncoveanca, pentru a dumnealor veșnică pomenire, leat 7252"[134].

Monument situat în curtea Bisericii „Domnița Bălașa" ce indică locul în care a fost ctitorit primul locaș de cult cu hramul „Botezul Domnului"

[130] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 240.
[131] Lucia STOICA, Neculai IONESCU-GHINEA (coord.), *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*, p. 406.
[132] Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, p. 68.
[133] Emil VÎRTOSU, „Domnița Bălașa", p. 285.
[134] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 89.

Scopul ridicării celei dintâi biserici, de către Domnița Bălașa și soțul ei, Manolache Lambrino, cât și al înființării așezământului legat de aceasta, este arătat lămurit în actul de danie, întocmit la 1 aprilie 1745: „De vreme ce, din voia lui Dumnezeu, n-am avut parte a ne rămâne copii din trupul nostru, ca să fie moștenitori, după noi, agonisitelor noastre; din dumnezeiasca râvnă îndemnându-ne, luat-am pe Dumnezeu într-ajutor și am zidit sfânta și dumnezeiasca biserică din casele noastre de aici din Orașul Bucureștilor, din mahalaua Prundului, întru care se cinstește și se prăznuiește hramul sfântului Botez al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos”[135].

După zidirea celei de-a doua biserici, la anul 1751, lăcașul cu hramul Botezul Domnului a continuat să funcționeze ca paraclis al caselor ctitorilor[136], având în mare parte slujitori deosebiți de ai celeilalte biserici. Afectat, ca și cealaltă ctitorie, de cutremurul din 11 ianuarie 1838, el a fost reparat de băneasa Safta Brâncoveanu între anii 1838-1842 și redat cultului[137], fiind în cele din urmă demolat la anul 1871, împreună cu vechile case ale Domniței Bălașa și Manolache Lambrino[138].

2. Cea de-a doua biserică (1750-1751)

După trecerea la cele veșnice a soțului ei, marele ban Manolache Rangabe, zis Lambrino († 16 iunie 1745), Domnița Bălașa a ridicat, între anii 1750-1751, o a doua ctitorie, de dimensiuni mai mari, pe lângă cea dintâi.

Deși, relativ, mai recentă decât prima biserică, de la această ctitorie ulterioară nu s-a păstrat nici o imagine, în afara celei zugrăvite în tabloul ctitorial din actuala biserică, care este însă, fără îndoială, una simbolică[139]. Acest fapt se datorează dărâmării acestei biserici la cutremurul din 11 ianuarie 1838, pe când cea dintâi, deși avariată, a rămas în picioare. Tot spre deosebire de prima biserică, aceasta din urmă avea ca hram praznicul Înălțării Domnului, menținut până în prezent.

Aspectul acestei biserici era probabil unul mai tradițional decât al celei dintâi, urmând morfologiei formelor specifice construcțiilor de cult ale Țării Românești, fie a tipului de navă, fie a celui triconc[140]. Din punct de vedere al arhitecturii, acest edificiu era cel mai probabil tributar moștenirii brâncovenești[141], adusă la ultimul ei stadiu de dezvoltare în timpul epocii Mavrocordaților[142] și văzută ca un rezervor de modele și prelucrată alături de alte surse

---

[135] Emil Vîrtosu, „Domnița Bălașa”, p. 284.

[136] Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea (coord.), *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*, p. 404.

[137] Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș.*, p. 72.

[138] Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea (coord.), *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*, p. 404.

[139] Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș.*, p. 69.

[140] Răzvan Theodorescu, „Structuri și mentalități”, p. 882.

[141] Arta brâncovenească a dat naștere unor modele nemaiîntâlnite, precum reprezentarea, în plan iconografic, a Sfinților Împărați Constantin și Elena de o parte și de alta a Sfintei Cruci, pe care se află Mântuitorul Hristos răstignit, întâlnită pentru prima oară la Mănăstirea Hurezi, ctitoria Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu (v. Arhim. Timotei Aioanei, „Evlavia și cinstirea Sfinților Împărați Constantin și Elena de către Biserică”, p. 204, în: *Sfinții Împărați Constantin și Elena, promotori ai libertății religioase și susținători ai Bisericii*, Ed. Cuvântul Vieții, București, 2013, pp. 187-205).

[142] Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii românești din cele mai vechi timpuri până la 1900*, Tiparul „Cartea Românească”, București, 1937, p. 203.

folosite[143]. Cel mai probabil era o biserică spațioasă, cu turlă pe naos, o a doua turlă cu clopotniță pe pronaos și un pridvor deschis, cu arcade[144].

Documentar, singurele mărturii clare referitoare la această a doua biserică sunt reprezentate de contractele încheiate cu meșterii ce au lucrat la aceasta și săpăturile arheologice ce s-au efectuat în curtea bisericii la anul 1959, coordonate de arhitectul Gheorghe Cantacuzino[145]. Astfel, în contractul încheiat la 2 august 1750, tâmplarul Dimitrie Gheorghiu se angaja să lucreze, pentru 400 taleri[146], tâmpla noii biserici, ce urma să fie „mai frumoasă decât cea a mănăstirii Sărindar"[147]. Același tâmplar încheia un nou contract cu ctitora, la 12 august 1751, pentru a lucra tronul domnesc, amvonul și ușa bisericii[148]. Dar înaintea acestui contract, la 12 noiembrie 1750, meșterul zugrav Andrei din Craiova se angaja să zugrăvească întreaga biserică, din altar în pronaos, cât și icoana hramului la exterior, pentru suma de 500 taleri[149]. De asemenea, potrivit socotelii încheiate pentru achitarea clopotelor, din 13 noiembrie 1750[150], rezultă că biserica avea două clopote, unul de 250 kilograme, și altul mai mic, de 180 kilograme[151].

În urmă săpăturilor arheologice efectuate la anul 1959 în colțul de sud-vest al actualei biserici, acolo unde biserica Domniței Bălașa, ridicată la anul 1751, o depășea pe cea actuală, s-a descoperit că vechiul locaș, ale cărui temelii se găsesc la o adâncime de 2,66 metri sub nivelul actual al solului, înălțat odată cu ridicarea ultimei biserici[152], avea o lățime de 10 metri, cu ziduri groase de 1,02 metri și pictură exterioară. De asemenea, naosul era despărțit de pronaos printr-un zid de 0,75 metri grosime. Aparent, în ciuda menționării acestuia în contractul încheiat cu meșterul Andrei Zugravul din Craiova, biserica nu avea pridvor, ci o estradă pavată cu cărămizi[153].

Importanța acestei ctitorii, pe care Domnița Bălașa a legat-o de așezământul său[154], ale cărei clădiri, ce înconjurau biserica, sunt menționate în planul Purcel[155], este recunoscută de înșiși domnitorii țării: astfel, deoarece în urma morții sale neașteptate, Domnița nu apucase să orânduiască viața noului așezământ, la 1 noiembrie 1767 domnitorul Alexandru/Scarlat Ghica reglementa printr-un hrisov felul cum urma să se conducă acesta[156]. Mai apoi, la 28 februarie 1787, domnitorul Nicolae Mavrogheni, cel sub care, potrivit istoricului Nicolae Iorga, are loc o „întoarcere către Orient"[157], numără lăcașul între bisericile boierești, dându-i dreptul de a

[143] Tereza SINIGALIA, „Arhitectura", p. 890, în*: Istoria Românilor*, vol. VI: *Românii între Europa clasică și Europa Luminilor (1711-1821)* (coord. Paul Cernovodeanu, Nicolae Edroiu), cap. IX: *Cultura și Arta, B. Arta, 1. Țara Românească și Moldova*, pp. 890-900.

[144] Tereza SINIGALIA, „Arhitectura", p. 895.

[145] Rezultatele acestor săpături au fost consemnate de către Gheorghe Cantacuzino în revista *Materiale și cercetări arheologice* VIII, anul 1962, cu titlul „Săpăturile arheologice din București. Cercetările din curtea Bisericii Domnița Bălașa".

[146] Monedă de argint austriacă care a circulat în trecut și în țările române (*Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, p. 1067).

[147] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 99.

[148] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 96.

[149] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 98.

[150] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 98.

[151] Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, p. 68.

[152] George FLORESCU, *Din vechiul București*, p. 38.

[153] Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș.*, p. 69.

[154] Vezi *Capitolul IV*.

[155] George FLORESCU, *Din vechiul București*, p. 38.

[156] Radu OLTEANU, *Bucureștii în date, întâmplări și ilustrații*, p. 164.

[157] Nicolae IORGA, *Istoria Bucureștilor*, p. 182.

avea sobă pentru iarnă, pe care i-o zidește chiar din banii lui[158]. De remarcat este și faptul că acest locaș nu a fost niciodată închinat unei mănăstiri străine[159], în ciuda accentuării acestui fenomen în perioada domniilor fanariote, și că aici au slujit numai preoți de mir (vezi *Anexa 2*), așa cum adeverea ulterior și băneasa Safta Brâncoveanu, în *Testamentul* său (vezi *Anexa 3*).

În pisania acestei ultime ctitorii a Domniței Bălașa, se spun următoarele: „Întru slava unuia în Troiță slăvit Dumnezeu, ridicatu-s-au acest sfânt și dumnezeiasc lăcașu, de măriia sa Doamna Bălașa, fiica răposatului Constandin Basarabu Voevod, întru pomenirea ei și a tot neamul, nerămâii[n]du-i fii, unde și xenodochionu au așezat a fi, înfrumusețându-se cu toată cheltuiala mării sale, precum se vede, orânduin[d]i-i a se prăznui hramul Înălțarea mare a Domnului Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, întru a doo domnie a mării sale Grigore Ghica Voevod, cu blagoslovenia preasfințitului mitropolit chir Neofit Criteanu, ispravnic fiind Sandu logofăt, săvârșindu-se la anu de la zidirea lumii 7260, iar de la nașterea, 1751, în luna lui septembrie"[160].

De asemenea, în grija slujitorilor acestei biserici fusese lăsat și marele pomelnic al ctitorilor, de 32 pagini, cuprinzând învățături tradiționale bisericești, pomelnicul mitropoliților Țării Românești, până la Grigorie al II-lea (1760-1787), al domnitorilor țării, până la Mihai Racoviță (a doua domnie, între anii 1741-1744), iar apoi pomelnicele cel-clucerului Nicolae Brâncoveanu și al Domniței Bălașa, răposată la momentul alcătuirii (24 iunie 1764)[161]. În acesta, sunt menționați, la răposați: „Constandin Voevod, Maria doamna. Bălașa Domnița; Constandin, Anița; Ștefan, Bălașa; Radul, Stanca, Maria; Ilinca Ancuța; Radu, Matei, Smaragda, Manolake Constandin, Smaragda, Șerban, Maria; Pană, Safta, Iordache, Luca; Neagu Constandin, Ioana, Andronic, Ilinca cu fiii lor; Toma, Maria, cu fiii lor; Matei, Bălașa, Antonie Voievod; Bălașa, Constandin, Smaragda, Papa, Stanca, Barbul, Șărban Voievod, Matei Voievod; Preda; Păuna; Grigorie Voievod, Ioana; Petru, Daniil, Gheorghe, Neacșa; Gavriil Ieromonahul, Barbu", iar la vii: „Ruxandra, Dumitra, Maria"[162]. Sunt așadar menționați toți înaintașii și descendenții Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu, pe o întindere de trei generații. Totodată, la pagina 25 este trecut pomelnicul căpitanului Sandu, primul epitrop al bisericii, iar pe pagina următoare apare pomelnicul preotului Radu, cel mai probabil unul dintre primii slujitori ai bisericii[163]. Mai înainte de alcătuirea acestui pomelnic, la anul 1754, într-o însemnare semnată de mai mulți clerici, se enumerau obiectele rămase de la „Popa Grigorie", slujitor al bisericii trecut la Domnul[164].

Ridicată pe solul instabil al malului Dâmboviței, acest locaș a resimțit cel mai probabil efectele celor patru cutremure mari ce au zguduit capitala în a doua parte a secolului al XVIII-lea,

---

[158] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 140, cf. G. I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucurescilor*, p. 175.

[159] Emil Vîrtosu, „Domnița Bălașa", p. 289.

[160] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 100, cf. *Domnitorii și Ierarhii Țării Românești*, p. 611.

[161] Date extrase din studiul lui Dragomir Demetrescu, *Pomelnicul Bisericei Domnița Bălașa din Bucuresci*, Tipografia Cărților Bisericești, 1899, pp. 14-29.

[162] Dragomir Demetrescu, *Pomelnicul Bisericei Domnița Bălașa din Bucuresci*, pp. 29-30.

[163] Dragomir Demetrescu, *Pomelnicul Bisericei Domnița Bălașa din Bucuresci*, pp.32-33.

[164] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, pp. 102-103.

în anii 1763, 1771, 1793, 1798[165]. Dacă pagubele produse de acestea au fost minore, în schimb, cele de pe urma cutremurului din 14 octombrie 1802 au fost majore, biserica aflându-se ulterior într-o stare avansată de degradare. Efectele generale ale acestui mare cutremur sunt consemnate de către Dionisie Fotino (Eclesiarhul), care arată că: „s-au cutremurat pământul foarte tare, de au căzut toate turlele bisericilor din București și clopotnița cea vestită [Turnul Colței], care era podoaba orașului, cu ceasornic, au căzut și s-au sfărâmat, și era atunci mare frică"[166]. În urma acestui dezastru, biserica, enumerată între cele „nouă mănăstiri domnești" în relatarea istoricului Kreuchely din anul 1827[167], avea nevoie urgentă de reparații, ce s-au efectuat la anul 1831 din porunca ultimului descendent, pe linie masculină, al lui Constantin Brâncoveanu, marele ban Grigore Brâncoveanu (1764-1832).

3. Continuitatea neamului Brâncovenilor

În urma dramei petrecute la 15 august 1714 pe malurile Bosforului, când Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu a primit martiriul, alături de cei patru fii ai săi, Constantin, Ștefan, Radu și Matei, tulpina familiei Brâncovenilor a suferit o gravă ciuntire, însă nu a fost retezată deplin. Nici stingerea ulterioară a altor ramuri, precum cea a Mariei Duca, fiica domnitorului Constantin, a lui Ștefan Brâncoveanu, fiul acestuia, și chiar a Domniței Bălașa[168], a cărei singură fiică avută cu marele ban Manolache Lambrino a murit fiind încă mică[169], nu a condus la dispariția acestei vechi familii boierești și voievodale.

Brâncovenii au supraviețuit, în primul rând, prin intermediul nepotului lui Constantin Brâncoveanu de la fiul său cel mare, numit tot Constantin (al III-lea), menționat de cronicarul moldovean Ion Neculce: „Numai un copilaș, nepot de fiiu Brâncovanului, au scăpat, că l-au luat în saraiul împărătescu, ca să-l turcească. Iar mai pre urmă l-au scos îma împăratului și l-au dat la maică-sa [...]"[170]. Acesta avea șapte ani în momentul martiriului tatălui și bunicului său, repetând astfel istoria sfântului voievod, care rămăsese la rându-i orfan din copilărie. Acest descendent reprezintă, în opinia lui Octav-George Lecca, „marele nod brâncovenesc"[171], cel prin care s-a păstrat moștenirea familiei. De asemenea, familia Brâncovenilor se continuă până astăzi prin urmașii a trei dintre fiicele domnitorului Constantin, Ilinca Mavrocordat, măritată ulterior Greceanu, Safta Crețulescu și Ancuța Rosetti, cât și prin surorile banului Grigore Brâncoveanu (1764-1832), Elena Cantacuzino-Pașcanu și Maria Băleanu[172].

Reveniți în țară după anul 1717, alături de Ioan Mavrocordat[173], Brâncovenii au reintrat în posesia majorității moșiilor, cât și a unora dintre banii depuși de fostul voievod la Viena și

---

[165] George POTRA, *Din Bucureștii de ieri*, p. 160.

[166] George POTRA, *Din Bucureștii de ieri*, p. 161.

[167] Nicolae IORGA, *Istoria Bucureștilor*, pp. 233-234.

[168] Dan BERINDEI, „Urmașii lui Constantin Brâncoveanu...", pp. 283-284.

[169] Numele acestui copil nu este cunoscut, însă este posibil să fie menționat în Pomelnicul Domniței Bălașa, citat mai înainte (*n.r.*).

[170] Ion NECULCE, *Letopisețul Tării Moldovei*, ed. Iorgu Iordan, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, [2]1959, p. 279

[171] Octav-George LECCA, *Familiile boierești române*, p. 145.

[172] Dan BERINDEI, „Urmașii lui Constantin Brâncoveanu...", p. 284.

[173] Virgil DRĂGHICEANU, „Constantin Vodă Brâncoveanu", p. 261.

Veneția, ce nu putuseră fi confiscați de către turci. Acestea au fost mai apoi împărțite de către Doamna Maria fetelor și ginerilor supraviețuitori, care au primit jumătate, în timp ce restul averii a păstrat-o în grija sa văduva domnitorului, pentru a i-o lăsa ulterior moștenire nepotului[174]. Această avere era încă una dintre cele mai însemnate ale Țării Românești, ca dovadă că, atunci când, la anul 1718, domnitorul Ioan Mavrocordat cerea o contribuție din partea boierilor pentru răscumpărarea Olteniei de la austrieci, Doamna Maria era trecută în capul listei, cu 60 de pungi, însumând 24.000 florini[175]. De asemenea, familia fostului mare domnitor se bucura de un prestigiu incomensurabil în ochii poporului, așa cum arată istoricul G. Ionnescu-Gion: „Era între boierul cel mare pământean și bucureștenii de mâna a doua și a noua un fel de legătură, care reamintesc întrucâtva legăturile clienților cu patronul lor la Roma. Nu e tocmai mare deosebire între poslușnicul sau omul care ține de casa Logofătului Constantin Brâncoveanu, în 1748, la București, și între clientul Sextus Caecilius, care ține de casa lui Quintus Caecilius Metellus, la 109 înainte de Hristos"[176].

Bucurându-se de aceste avantaje, Constantin al III-lea Brâncoveanu „n-a reușit numai să refacă puterea economică a neamului său, dar el a reintrat firesc, chiar și în plină epocă fanariotă, în vârful marilor dregători, dobândind succesiv demnitățile cele mai înalte, inclusiv cea supremă în ierarhia boierească, de mare ban"[177]. De asemenea, el păstra și vechile titluri ale bunicului său, fiind principe al Sfântului Imperiu Roman, cât și conte palatin și cavaler al clasei supreme a Ordinului Sfântul Gheorghe[178].

Și fiii lui Constantin al III-lea, Nicolae și Manolache Brâncoveanu, se vor bucura de prestigiu și de înalte demnități: la anul 1802, Nicolae este numit caimacam[179] de către turci[180] și amândoi au deținut suprema demnitate boierească de mari bani[181], în anii 1788, respectiv 1801[182]. Reala lor putere l-a determinat pe domnitorul Nicolae Mavrogheni să-i exileze, întâi la Giurgiu[183], și apoi la Vidin[184].

Deoarece Nicolae Brâncoveanu, deși căsătorit de trei ori[185], nu a avut urmași, la moartea acestuia, averea familiei a fost refăcută sub stăpânirea lui Manolache[186], care îi lăsa fiului său, Grigore, o moștenire de aproximativ 200 de moșii[187], cât și un palat, aflat la poalele Dealului Mitropoliei. Aceste case, menționate în planul Sulzer al Bucureștiului, la numărul 25[188], a căror

---

[174] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 15.
[175] G. I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucurescilor*, p. 79.
[176] G. I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucurescilor*, p. 83.
[177] Dan Berindei, „Urmașii lui Constantin Brâncoveanu...", p. 281.
[178] Octav-George Lecca, *Familiile boierești române*, p. 146.
[179] Locțiitor de domn, *n.r.*
[180] Nicolae Iorga, *Istoria Bucureștilor*, p. 196.
[181] Sergiu Iosipescu, „Un uitat - marele ban Grigore Brâncoveanu", p. 294, în: Mihai Dim. Sturdza (coord.), *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. II: *Boian-Buzescu*, Ed. Simetria, București, 2011, pp. 290-302.
[182] Dan Berindei, „Urmașii lui Constantin Brâncoveanu și locul lor în societatea românească. Genealogie și istorie", p. 282.
[183] G. I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucurescilor*, p. 89.
[184] Sergiu Iosipescu, „Un uitat - marele ban Grigore Brâncoveanu", p. 293.
[185] Octav-George Lecca, *Familiile boierești române*, p. 146.
[186] George Florescu, *Din vechiul București*, p. 111.
[187] Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș*, p. 71.
[188] George Florescu, *Din vechiul București*, p. 10.

posesiune era întărită de către domnitorul Alexandru Ipsilanti la 20 noiembrie 1781[189], l-au adăpostit temporar pe domnitorul Ioan Gheorghe Caragea, după cutremurul din anul 1802[190] și, ulterior, pe slugerul Tudor din Vladimiri, care și le-a ales drept reședință după ce a intrat în București, alături de pandurii săi, la anul 1821[191]. În anul 1812, diplomatul francez, contele Auguste de Lagarde[192], lua parte la un ospăț organizat de banul Grigore Brâncoveanu, „cu avere de patru milioane", unde „află vechile obiceiuri pierdute, iar fetele lui [ale banului, *n.r.*] cântă din gură, din harpă și din pian și cunosc dansurile Apusului"[193]. Aceste case moștenite de principesa Zoe Bibescu-Brâncoveanu au fost demolate între anii 1879-1881, în urma canalizării Dâmboviței și a constituirii Bulevardului Regina Maria, în locul lor apărând piața Gheorghe Bibescu[194].

4. Banul Grigore Brâncoveanu (1764-1832)

Boierul Grigore Brâncoveanu, „Principe al Austriei, cavaler al Rusiei și mare ban al Țării Românești"[195] este descris astfel de către Zilot Românul (Ștefan Fănuță): „[...] era cel mai numit și mai ales boier al patriei despre toate, adică împodobit cu înaltă învățătură, firește blajin și țicnit, bogat foarte și după neam mai slăvit decât toți"[196]. Data nașterii sale este disputată, fiind avansați anii 1771, 1767 și 1764, acesta din urmă fiind cel mai probabil, deoarece în necrologul rostit la înmormântarea sa, episcopul Iosif al Argeșului arăta că era în vârstă de 68 ani[197].

Educat în Transilvania, unde Brâncovenii dețineau, printre altele, moșia de la Sâmbăta de Sus, banul Grigore era pătruns atât de influența grecească, orientală, cât și de cea occidentală, a iluminismului francez. Vorbitor de șase limbi străine, marele boier a fost unul dintre principalii artizani ai modernizării Țării Românești[198]. O dovadă a vastei culturi a descendentului Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu o reprezintă faptul că multă vreme fusese membru al Eforiei școlilor, cât și al Societății filologice greco-române, înființată în timpul păstoririi mitropolitului Ignatie Grecul (1810-1812)[199].

De-a lungul vieții, Grigore Brâncoveanu a deținut numeroase demnități, precum cele de vel clucer (1795-1796), vel logofăt de obiceiuri (1797), logofăt al Țării de Jos (1800), vel ban,

---

[189] Gheorghe PARUSI, *Cronologia Bucureștilor*, p. 114.

[190] George POTRA, *Din Bucureștii de ieri*, p. 160.

[191] Dan BERINDEI, „Revoluția din 1821 în Principatele Române. „Adunarea norodului" la București", p. 38, în: *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I (coord. Dan Berindei), Editura Enciclopedică, București, 2003, pp. 37-43.

[192] George FLORESCU, *Din vechiul București*, p. 111.

[193] Nicolae IORGA, *Istoria Bucureștilor*, p. 214.

[194] George FLORESCU, *Din vechiul București*, p. 111.

[195] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. XVI.

[196] Dan BERINDEI, „Urmașii lui Constantin Brâncoveanu și locul lor în societatea românească. Genealogie și istorie", p. 283.

[197] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, pp. 440-443.

[198] Sergiu IOSIPESCU, „Un uitat-marele ban Grigore Brâncoveanu", pp. 291-292.

[199] Constantin BĂLAN, „Învățământul", p. 751, în: *Istoria Românilor*, vol. VI: *Românii între Europa clasică și Europa Luminilor (1711-1821)* (coord. Paul Cernovodeanu, Nicolae Edroiu), cap. IX: *Cultura și Arta*, Editura Enciclopedică, București, 2002, pp. 736-760.

asemenea înaintașilor săi (1801-1802), mare vistier (1812), epistat al spătăriei[200]; după încetarea domniilor fanariote, odată cu moartea lui Alexandru Șuțu (anunțată la 13 ianuarie 1821), el este numit membru în comitetul provizoriu de administrație, organul conducător al țării[201]. În această calitate, alături de Grigore Ghica și Barbu Văcărescu, ei îl cheamă pe slugerul Tudor din Vladimiri, în fruntea pandurilor săi, pentru a apăra București în fața trupelor otomane[202], și totodată blochează candidatura beizadelei Niculachi Șuțu, sprijinit de turci[203].

În chemarea pe care i-o adresau membrii comitetului provizoriu de administrație, îi cereau lui Tudor Vladimirescu: „[...] să ridici norodul la arme și să urmezi precum ești povățuit", promițându-i, sub legământ, deplina solidaritate și comuna răspundere, supunându-se în caz contrar pedepsei dumnezeiești[204], ținta fiind „obștescul folos al neamului creștinesc și patriei noastre"[205]. Ulterior, însă, relațiile cu slugerul se deteriorează, banul fiind nevoit să se refugieze la Brașov, vreme de aproape cinci ani, la 28 februarie 1821[206], așa cum arată François Recordon[207].

În timpul exilului său autoimpus, Grigore Brâncoveanu a desfășurat însă o prodigioasă activitate în beneficiul țării sale, fiind autorul unui program de reforme, la anul 1822 alături de fostul agă Alexandru/Alecu Villara[208], vizând modernizarea Țării Românești, dezvoltarea economică, libertatea legislației interne și restabilirea statutului internațional de dinaintea domniilor fanariote[209]. Tot în decursul șederii la Brașov, marele ban, alături de soția sa, Safta, fiica lui Teodor Balș și a Profirei Rosetti, știindu-se înaintați în vârstă și lipsiți de copii, o înfiază pe nepoata de soră a Saftei, principesa Zoe Mavrocordat, care devine astfel Zoe Brâncoveanu (16 martie 1824)[210].

Întors la București după semnarea Convenției de la Akkerman-Cetatea Albă, dintre Rusia și Imperiul Otoman (7 octombrie 1827), Grigore Brâncoveanu s-a reimplicat de îndată în viața politică a țării, conducând lucrările Divanului judecătoresc și prezidând, începând cu 1 mai 1831, Sfatul Administrativ extraordinar al Țării Românești, primul guvern constituțional din istoria românilor, ba chiar candidează la domnie din partea partidei naționale[211]. Tot în acest răstimp, are loc căsătoria fiicei sale adoptive, Zoe, cu vornicul Gheorghe Bibescu, viitorul domnitor al Țării Românești[212].

---

[200] Demnitate echivalentă cu aceea de conducător al forțelor armate, *n.r.*, cf. Sergiu IOSIPESCU, „Un uitat - marele ban Grigore Brâncoveanu", pp. 294-296.

[201] Dan BERINDEI, „Revoluția din 1821 în Principatele Române. Izbucnirea și desfășurarea Revoluției în Oltenia", p. 27.

[202] Constantin C. GIURESCU, *Istoria Bucureștilor*, p. 116.

[203] Sergiu IOSIPESCU, „Un uitat - marele ban Grigore Brâncoveanu", p. 296.

[204] Sergiu IOSIPESCU, „Un uitat - marele ban Grigore Brâncoveanu", p. 295.

[205] Dan BERINDEI, „Revoluția din 1821 în Principatele Române. Izbucnirea și desfășurarea Revoluției în Oltenia", p. 26.

[206] Constantin C. GIURESCU, *Istoria Bucureștilor*, p. 116.

[207] Nicolae IORGA, *Istoria Bucureștilor*, p. 220.

[208] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. XVII.

[209] Sergiu IOSIPESCU, „Un uitat - marele ban Grigore Brâncoveanu", p. 297.

[210] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. XVII. Potrivit lui Octav-George LECCA, *Familiile boierești române*, p. 146, și Constantin GANE, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, ed. Ionel Maftei, vol. II: *Nevestele lui Gheorghe-Vodă Bibescu*, Editura Universitas, Chișinău, 1991, p. 561, Zoe se afla în preajma banului și a soției sale din anul 1820.

[211] Sergiu IOSIPESCU, „Un uitat - marele ban Grigore Brâncoveanu", pp. 299-300.

[212] Constantin GANE, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, p. 562.

Primul copil al noii perechi a fost un băiat, Grigore, născut la 12 decembrie 1827, iar banul Brâncoveanu și soția lui, Safta, i-au fost nași. Mai mult chiar, la 27 august 1828, ultimul descendent al domnitorului Constantin Brâncoveanu îi acordă nepotului său, printr-o scrisoare, dreptul de „sklitada”[213], adică de a purta numele Basarab-Brâncoveanu, făcându-l astfel continuatorul legitim al acestei nobile familii: „Fiindcă preaiubitul fiu al fiicei mele adoptive Zoița este finul meu, numit prin taina sfântului botez Grigorie, purtând acest nume al meu, nașul său, am socotit să-i dau și voia mea de a se numi și iscăli Brâncoveanu, pentru pomenirea acestui vechi neam. De aceea, pentru întărirea acestei învoiri din parte-mi, pentru ca să meargă într-o glăsuire numele și fapta, dăruiesc acestui fin al meu, Grigorie, moșia mea Brâncoveni, ca, după săvârșirea mea din viață și a soției mele, să o țină în deplină stăpânire și cu drept de moștenire veșnică pentru el și pentru urmașii săi, și ca să ne pomenească în veci”[214].

Nici biserica și Așezământul Domnița Bălașa nu au fost neglijate de marele boier și om de stat, Grigore Brâncoveanu făcând parte din epitropia acestora, potrivit dorinței ctitorei. Astfel, la anul 1831, el reface și adaugă unele încăperi așezământului, când este reparată și biserica, după cum reiese din pisania celei de-a treia biserici, ctitorite la anul 1842 de văduva sa, băneasa Safta[215].

Spre sfârșitul vieții, Grigore Brâncoveanu devenise „un personaj emblematic pentru principat. Cel mai mare proprietar funciar, dacă nu și cel mai bogat, avea suprema autoritate morală, indiferentă la schimbările de domnie și chiar ocupațiile militare străine. Acțiunea sa politică avea să se confunde cu înceata, dar evidenta propășire a țării și afirmare a statutului ei internațional”[216].

Fostul mare ban Grigore Brâncoveanu, ultimul descendent direct pe linie bărbătească al Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu, se stinge din viața aceasta în noaptea din 26 spre 27 aprilie a anului 1832, după o suferință de 20 zile, fiind înmormântat în vechea necropolă brâncovenească de la biserica Sfântul Gheorghe-Nou, unde se odihneau, din anul 1720, și rămășițele ilustrului său înaintaș[217]. Înmormântarea sa a fost consemnată de către scriitorul și viitorul revoluționar pașoptist Ion Heliade Rădulescu (vezi *Anexa 2*). Pe lângă necrologul rostit la înmormântarea lui Grigore Brâncoveanu de către episcopul Ilarion al Argeșului[218], un epitaf potrivit pentru această mare personalitate a istoriei românilor îl constituie versurile închinate de poetul Iancu Văcărescu „la portretul banului Grigore Brâncoveanu”:

De cel de-afară caracter, ce umple de iubire
Și de respect pe câți îl văd, se poate zugrăvire!
Iar a înaltului său duh, a darurilor sale
Încondeere îndrăznind, n-o scoate om la cale![219]

---

[213] Sergiu Iosipescu, „Un uitat - marele ban Grigore Brâncoveanu”, p. 301.

[214] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 437.

[215] Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș*, p. 71.

[216] Sergiu Iosipescu, „Un uitat - marele ban Grigore Brâncoveanu”, p. 300.

[217] Dan Berindei, „Urmașii lui Constantin Brâncoveanu și locul lor în societatea românească. Genealogie și istorie”, p. 283.

[218] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, pp. 440-443.

[219] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. XVII.

Descendenți ai Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu,
ctitori ai locașelor de cult ridicate pe locul Bisericii „Domnița Bălașa"

5. Cea de-a treia biserică (1838-1842)

După trecerea la cele veșnice a banului Grigore Brâncoveanu, soția sa, Safta (1776-1857), s-a retras la scurtă vreme în Moldova natală[220], trăind printre maicile de la Mănăstirea Văratic, unde s-a călugărit ulterior, luând numele de monahia Elisabeta[221]. A revenit însă în capitală, pentru a ctitori Spitalul Brâncovenesc și a se ocupa de biserica Domnița Bălașa, care fusese grav afectată de cutremurul din anul 1838.

Efectele acestui cataclism ce a lovit capitala Munteniei au fost consemnate de către consulul francez la București, Chateaugiron, care arăta că: „în 23 ianuarie [11 ianuarie stil vechi], la orele 8,45 minute seara, s-au resimțit două zguduituri de cutremur de pământ la București; prima oscilatorie, a doua de jos în sus [...] Dezastrele cauzate în acest oraș de acest eveniment sunt imense și nu pot fi evaluate [...] Aproape toate plafoanele au căzut, ca și sobele [...] numărul victimelor este considerabil"[222]. Ca pentru a spori efectele cutremurului, în zilele de 16-17 martie are loc și o revărsare a Dâmboviței[223], ce afectează negreșit clădirile situate în apropierea râului.

Deoarece pagubele făcute bisericii Domniței Bălașa erau prea mari pentru a mai permite refacerea acesteia, la anul 1838, după ridicarea Spitalului Brâncovenesc, băneasa Safta Brâncoveanu a poruncit dărâmarea acesteia, înlocuind-o cu un nou locaș, a cărui zidire a fost ter-

---

[220] Făcea parte din familia Balș, veche familie boierească din Moldova, atestată încă din timpul domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432), cf. Octav-George LECCA, *Familiile boierești române*, p. 80.

[221] Constantin GANE, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, p. 563.

[222] George POTRA, *Din Bucureștii de ieri*, p. 164.

[223] Constantin C. GIURESCU, *Istoria Bucureștilor*, p. 129.

minată în anul 1842[224], sub epitropia stolnicului Ioan Nădăianu și a căminarului Manolache Serghiadi[225].

Aspectul celei de-a treia biserici este cunoscut mulțumită unei fotografii, făcute cu puțin timp înainte de demolarea din anul 1881, cât și datorită săpăturilor arheologice din anul 1959. Mai mare decât lăcașul precedent, zidurile sale le dublau pe cele vechi în exterior, ajungând la o grosime considerabilă (de 1,85-1,88 metri)[226], acest fapt explicându-se prin instabilitatea solului și prezența unei turle masive, cu clopot, deasupra pronaosului, ce s-a prăbușit înainte

Biserica „Domnița Bălașa", al treilea locaș de cult demolat în anul 1881

de demolarea bisericii[227]. Dimensiunile ctitoriei Saftei Brâncoveanu, ridicată în stil neogotic[228], erau de 13,10 metri lățime și 21,50 metri lungime, biserica fiind de plan dreptunghiular, cu naos ușor supralărgit, deasupra căruia se afla o turlă scundă, masivă, cu douăsprezece laturi. Ulterior, bisericii i-a fost adăugat un pridvor, decorat cu elemente neogotice[229].

Pictura bisericii Saftei Brâncoveanu a fost executată de către un cunoscut artist al epocii, Nicolae Polcovnicul, considerat a fi primul portretist al picturii românești[230], în tehnica „a la fresco". Pictura, ce a reprodus-o în mare parte pe cea a vechii ctitorii, este descrisă în contrac-

---

[224] George Florescu, *Din vechiul București*, p. 38.

[225] Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea (coord.), *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*, p. 406

[226] Radu Olteanu, *Bucureștii în date, întâmplări și ilustrații*, p. 164.

[227] Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș*, p. 72.

[228] Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea (coord.), *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*, p. 405. Radu Olteanu, *Bucureștii în date, întâmplări și ilustrații*, p. 164, afirmă că stilul arhitectonic al acestei ctitorii era cel neobizantin.

[229] Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș.*, p. 72.

[230] Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș.*, p. 72.

tul încheiat cu epitropul Iancu Nedeianu, arătându-se că era executată „[...] cu vopseli bune, alese, cu auru de cel bun Leopold, pe tencuială proaspătă, a la fresc, și peste tot toată biserica zugrăvită cu cele mai alese istorii bisericești, una lângă alta, din cap până în cap și de josu până în vârful amândorora turlelor [...]”[231]. Ulterior, la anul 1862, portretele ctitorilor, zugrăvite în pronaosul bisericii, erau descrise de preotul Grigore Musceleanu[232]. Un alt aspect al înfrumusețării acestei noi biserici reiese dintr-o dare de seamă a epitropilor, din ianuarie 1841, în care se arată că meșterul Scarlat poleitorul fusese angajat pentru poleirea tâmplei, amvonului și tronului arhieresc[233].

Textul pisaniei acestei a treia biserici, sfințită la anul 1842 și menționată în planul Bucureștiului din 1852[234], este următorul: „Acest sfânt și dumnezeiesc locaș, în care să prăznuește cea întru mărire Înălțare de la pământ la ceruri a Mântuitorului nostru, s-au ridicat din temelie la anul 1751, de răposata Domnița Bălașa, fiica lui Constantin Voevod Basaraba Brâncoveanu, cu toate încăperile du pân-prejur, orânduindu-le spre lăcuința săraciloe fără adăpostire, la care au închinat toată starea sa și a soțului său, banul Manolache Lambrino. Dar vremea, ce toate învechește, aducând la dărăpănare toate încăperile, strănepotu-său, banul Grigore Basaraba Brâncoveanul, odrasla cea din urmă, în care s-au sfârșit acest slăvit și vechiu neam al Brâncovenilor și al Basarabilor, le-au preînnoit, adăogându-le, la anul 1831. Iar în anul 1838, Ghenar, întâmpându-se înfricoșat cutremur, care dărăpănând și sfânta Biserică, dumneaei băneasa Safta Brâncoveanu, soția răposatului ban, ce au zidit Spitalul Brâncovenesc și l-au înzestrat din casa soțului dumisale, ca o stăpână și eforă, iconomisind din veniturile acestoo sfinte biserici și jertfind și din ale dumneaei, au ridicat-o din temelie, în locul celei vechi, mărindu-o și înfrumusețându-o, spre pomenire vecinică, care s-au săvârșit prin osârdneca stăruire a epitropilor numitului spital, ce sunt și ai sfintei biserici: căminarul Manuil Serghiade și stolnicu Ioan Nădăianu, la anul mântuirii 1842”[235]. De asemenea, biserica a primit în păstrare și un pomelnic ctitoricesc, unde sunt menționați: „Bălașa, Manuil, Constandin Voevod, Maria Doamna, Constandin, Maria, Nicolae, Eleni, Manuil, Zoița, Theodor, Elisavet schimnimonahia (Safta Brâncoveanu, *n.r.*), Grigorie, Elisavet, Gheorghie, Zoița, cu părinții și fii lor; Manuil, Ioan, cu părinții lor”[236]. Între primii slujitori ai acestei biserici, a treia ridicată pe domeniul Domniței Bălașa, s-au numărat diaconul Antonie și duhovnicul Ioan Călărășanu, amândoi intrați în slujbă la 15 iunie 1843, pe lângă preotul ce se afla deja aici. Simbria celui dintâi era de 150 lei pe lună, iar a celui din urmă, 250 pe lună, amândoi primind odăi de locuit și lemne pentru foc[237].

Din nefericire, biserica ridicată de Safta Brâncoveanu va fi cea mai puțin longevivă dintre cele patru ce au purtat numele Domniței Bălașa. Deoarece era zidită pe vechile temelii[238], deja șubrezite, zidurile sale s-au crăpat în scurtă vreme, astfel încât în biserică nu se mai putea sluji, la nici 40 de ani de la ctitorire.

---

[231] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 184.

[232] Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, p. 72.

[233] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, pp. 191-192.

[234] Lucia STOICA, Neculai IONESCU-GHINEA (coord.), *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*, p. 405.

[235] *Domnitorii și Ierarhii Țării Românești*, p. 611, cf. Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 192.

[236] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 191.

[237] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, pp. 194-195.

[238] Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș*, p. 74.

VII. Ierarhi și slujitori ai Bisericii „Domnița Bălașa”

1. Mitropolitul primat Calinic Miclescu (1875-1886), nou ctitor al bisericii[615]

Cel de-al doilea mitropolit primat al României s-a născut la 16 aprilie 1822 la Suceava, într-o veche familie boierească, fiind fiul vornicului Scarlat Miclescu. Unchiul său, Sofronie Miclescu, ales la 1851 mitropolit al Moldovei, a influențat profund caracterul tânărului Constantin, nepotul său.

Îndemnat de către unchiul său, la vremea aceea episcop de Huși, viitorul ierarh a intrat în rândurile cinului monahal, la vârsta de numai 20 de ani. Șase ani după aceea, în 1848, a fost hirotonit ieromonah pe seama Mănăstirii Slatina, al cărei egumen a devenit din anul 1851. În această funcție el a arătat o preocupare constantă pentru situația credincioșilor săi, înființând o școală pentru copiii țăranilor dintr-un sat al mănăstirii Mălini.

Buna sa reputație contribuie la hirotonia ca arhiereu titular, în data de 2 februarie 1855, primind numele de *Hariupoleos*. Fiind perceput de către elitele politice ale vremii ca un om cu idei progresiste, a fost ales membru al Divanului ad-hoc întrunit în anul 1857. Importanța sa în epocă este surprinsă printr-o sintagmă inspirată de către istoricul Nicolae Iorga, care spune că „tânărul și mlădiosul Calinic Miclescu era un ierarh ce aparținea mai mult clasei sale decât cercului călugăresc în care intrase prin înrâurirea mitropolitului Sofronie”[616]. O altă funcție de răspundere ce i-a fost încredințată tânărului arhiereu, de data aceasta de către unchiul său, a fost aceea de locțiitor al scaunului episcopal de Huși, între anii 1858 și 1861.

Înlăturarea lui Sofronie Miclescu de la cârma Mitropoliei Moldovei, prin hotărârea domnitorului Alexandru Ioan Cuza din anul 1860, l-a făcut și pe nepotul acestuia, Calinic, să se întoarcă la Mănăstirea Slatina, unde a rămas ca egumen până la anul 1863.

---

[615] Acest subcapitol a fost alcătuit pe baza următoarelor lucrări și studii: *Enciclopedia Ortodoxiei Românești*, Editura IBMO, București, 2010; Constantin C. Giurescu (ed.), *Cuvântările regelui Carol I;* Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*; Pr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, Editura IBMBOR, București, 1994; Pr. Niculae Șerbănescu, „Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române cu prilejul centenarului 1885 - 25 aprilie - 1985”, în: *Centenarul Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române (1885-1985)*, Editura IBMBOR, București, 1987, pp. 41-139.

[616] Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, p. 243.

În cei trei ani dintre înlăturarea mitropolitului Sofronie și numirea lui Calinic, scaunul arhiepiscopal al Iașilor a fost ocupat de către doi arhierei titulari, cu titlul de locțiitori, anume Meletie Racoviță Sardeon și Chesarie Răsmeriță Sinadon. Din fericire, dizgrația în care căzuse mitropolitul Sofronie, răposat la anul 1861, nu s-a răsfrânt și asupra nepotului său, Calinic, numit de către domnitorul Unirii locțiitor de mitropolit la 7 mai 1863. El a primit confirmarea în această funcție în urma cunoscutului decret al domnitorului din 10 mai 1865, prin care se legifera numirea mitropoliților direct de către șeful statului.

Înlăturarea lui Cuza de la domnie în anul următor, la 11 februarie, i-a provocat neplăceri și mitropolitului Calinic. Acesta a fost atras, fără a avea deplină cunoștință de cauză, într-un complot separatist, pregătit la Iași de o grupare boierească avându-l în frunte pe prințul Costache Moruzi. Revolta separatiștilor a fost înfrântă însă rapid de o forță armată trimisă de Locotenența domnească de la București, iar capii răscoalei au fost puși sub pază, inclusiv mitropolitul Calinic. Situația sa a fost salvată prin venirea în țară a principelui Carol I, care semna, imediat după sosirea sa, un decret de amnistiere, prin care îi ierta pe complotiști și îl reinstala în funcție pe mitropolit.

Relația cu nou-numitul principe al României a fost una deosebit de bună, în anul 1868 Calinic găzduindu-l pe Carol în Palatul mitropolitan, cu prilejul vizitei acestuia la Iași. La 31 mai 1875, după moartea mitropolitului primat Nifon Rusailă, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a ales în locul său pe Calinic Miclescu, care era înscăunat puțin după aceea, la 15 iunie. În discursul de învestitură, viitorul Rege al României arăta următoarele: „Încredințez Înaltpreasfinției Tale toiagul arhipăstoral, pentru ca să conduci Mitropolia Ungrovlahiei și Primatul României [...] Cu o vie mulțumire am întărit alegerea Înaltpreasfinției Tale la scaunul de Mitropolit al Ungrovlahiei și Primat al României. Prin trecerea de la Mitropolia Moldovei și Sucevei la Mitropolia Ungrovlahiei și prin înălțarea totodată la Primatul României, Înaltpreasfinția Ta înfățișezi astăzi unitatea Bisericii autocefale române. Condu această biserică cu duhul creștinesc al păcii și al iubirii, întru înălțarea și întărirea națiunii”[617].

După alegerea sa ca mitropolit primat al României, la 30 mai 1875, Calinic Miclescu s-a confruntat cu problema recunoașterii autocefaliei Bisericii Române de către Patriarhia ecumenică. Cu toate că, atât în Constituția aprobată la anul 1866, cât și în *Legea organică pentru alegerea mitropoliților și a episcopilor eparhioți*, votată la 1872, Biserica Ortodoxă Română era numită biserică autocefală, *neatârnată de orice chiriarhie străină*, patriarhii de la Constantinopol se arătau reticenți să recunoască o situație existentă în fapt.

Tergiversarea problemei autocefaliei a devenit cu atât mai stânjenitoare după obținerea Independenței de stat a României, în urma războiului cu Imperiul Otoman dintre anii 1877-1878. Cum noul prestigiu dobândit de către stat trebuia să se oglindească și în situația Bisericii, s-au făcut noi încercări pentru desprinderea ei de sub tutela Constantinopolului. Astfel, la 9 martie 1882 s-a discutat modificarea Legii organice din 1872, stipulându-se în plus față de textul original ca mitropolitul primat al țării să fie ridicat la treapta de patriarh, iar în Oltenia să se constituie o nouă mitropolie, cu sediul la Craiova. Însă actul prin care s-a manifestat practic independența canonică și administrativă a Bisericii Române a fost sfințirea Sfântului și Marelui Mir

---

[617] Constantin C. GIURESCU, *Cuvântările regelui Carol I*, pp. 199-200.

la București, de către soborul ierarhilor în frunte cu mitropolitul Calinic, la data de 25 martie 1882, în Joia Mare.

Atunci când cele întâmplate în România au ajuns la urechile patriarhului ecumenic Ioachim al III-lea, acesta a replicat printr-o scrisoare, datată din 10 iulie 1882, în care îi acuza pe episcopii și mitropoliții români a fi necanonici, nerespectând în viziunea lui rânduiala Bisericii Ortodoxe. Această scrisoare a Întâistătătorului Ortodoxiei a fost discutată în cadrul ședinței Sfântului Sinod din 23 octombrie. Mitropolitul Calinic l-a însărcinat pe eruditul episcop al Romanului, Melchisedec Ștefănescu, cu întocmirea unui raport care să demonteze acuzele patriarhului. Acest act, foarte minuțios alcătuit, a fost aprobat și trimis la Constantinopol în luna februarie a anului următor, însă nu a reușit să detensioneze pe moment relațiile.

Abia după înscăunarea unui nou patriarh ecumenic, Ioachim al IV-lea, în anul 1884, Biserica Ortodoxă Română s-a bucurat de o atitudine favorabilă din partea Constantinopolului. Mulțumită noului Întâistătător al Ortodoxiei, scrisoarea trimisă la 20 aprilie 1885 de către mitropolitul Calinic Miclescu și ministrul Cultelor, Dimitrie Sturdza, a aflat imediat un răspuns. Astfel, Ioachim a reunit la 25 aprilie Sinodul patriarhal, care a recunoscut autocefalia Bisericii Române și a trimis neîntârziat *Tomosul* ce atesta aceasta. Această izbândă a fost celebrată în ședința din 1 mai a Sfântului Sinod, când mitropolitul Calinic a dat citire actului patriarhal și a rostit un discurs de mulțumire. Ulterior, autocefalia nou-dobândită a Bisericii Ortodoxe Române era salutată și de către regele Carol I, la 1 mai 1885, cu prilejul discursului ținut la deschiderea lucrărilor Sfântului Sinod[618].

În afara acestor fapte de maximă importanță pentru evoluția Bisericii Române, activitatea mitropolitului Calinic a fost încununată și de mai multe realizări culturale, dintre care trebuie amintite înființarea Facultății de Teologie din București, în anul 1881, și a Tipografiei Cărților Bisericești, în anul următor.

Întâistătătorul Bisericii Române a adormit în Domnul la 14 august 1886, fiind înmormântat la Mănăstirea Neamț, alături de unchiul său, Sofronie Miclescu. Mulțimea de oameni ce a însoțit cortegiul funerar, *jumătate din Moldova*, după relatarea unei contemporane, a reprezentat o ultimă dovadă a prestigiului de care s-a bucurat pe drept mitropolitul Calinic Miclescu.

2. Implicarea patriarhilor Bisericii Ortodoxe Române în viața Bisericii „Domnița Bălașa”

După ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie, în anul 1925, întâistătătorii săi, ce păstrau și demnitatea de mitropoliți ai Ungrovlahiei (Muntenia și Dobrogea), au îndeplinit și funcția de efori ai Așezămintelor Brâncovenești, iar după desființarea acestora, ai Așezământului „Domnița Bălașa”.

În timpul primului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea (1925-1939), Așezămintele au fost apărate în fața oricărei încercări de încălcare a autonomiei din partea statului, iar bugetul lor a fost suplimentat prin acordarea unei rente de stat din fondul special

[618] Constantin C. GIURESCU, *Cuvântările regelui Carol I*, pp. 426-427.

„Regele Carol al II-lea”[619]. De asemenea, importanța Bisericii „Domnița Bălașa” este relevată, în timpul patriarhatului lui Miron Cristea, și prin faptul că, între anii 1932-1935, cu ocazia refacerii Catedralei Patriarhale din București, ctitoria fiicei Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu a îndeplinit acest rol, aici fiind primite toate delegațiile sosite la Patriarhia Română[620].

Începutul păstoririi celui de-al doilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Nicodim Munteanu (1939-1948), este martor al puternicului cutremur din data de 10 noiembrie 1940,

Patriarhul Miron Cristea
(1925-1939)

Patriarhul Nicodim Munteanu
(1939-1948)

care afectează și Biserica „Domnița Bălașa”. Din păcate, condițiile istorice nefavorabile — izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial și instaurarea regimului comunist în România — nu au permis efectuarea unor lucrări de reconsolidare, Întâistătătorul Patriarhiei Române trebuind să lupte pentru menținerea autonomiei Așezămintelor Brâncovenești în raport cu statul[621].

Deteriorările produse de cutremurul din anul 1940, la care s-a adăugat putrezirea fundației bisericii, ce se sprijinea pe piloni de stejari bătuți în prundul Dâmboviței, ce s-au deteriorat odată cu definitivarea lucrărilor de canalizare a râului, din lipsă de umezeală, au dus la închiderea bisericii din anul 1954[622], vreme de opt ani, în timpul păstoririi vrednicului de pomenire patriarh Iustinian Marina (1948-1977), nou ctitor al sfântului locaș.

Cel de-al treilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române a inițiat, cu sprijinul credincioșilor Arhiepiscopiei Bucureștilor, o colectă, în urma căreia a fost strânsă suma de 2.000.000 lei[623]. Astfel, au putut fi demarate lucrările de reconsolidare și refacere a Bisericii „Domnița Bălașa”, proiectul fiind întocmit de către inginerii Aurel Beleș, Ion Stănculescu și Ion Beleș; execuția

---

[619] Vezi Capitolul V: *Opera filantropică a familiei Brâncovenilor — Așezămintele Brâncovenești*, 3: *Un veac de istorie.*

[620] Radu Olteanu, *Bucureștii în date, întâmplări și ilustrații*, p. 164.

[621] Vezi Capitolul V: *Opera filantropică a familiei Brâncovenilor — Așezămintele Brâncovenești*, 3: *Un veac de istorie* și 4: *Sfârșitul Așezămintelor și al Spitalului Brâncovenesc.*

[622] Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș*, p. 74.

[623] Pr. I. Gagiu, „Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române între 23 octombrie și 5 noiembrie 1962 de o delegație a Bisericii Ortodoxe Sârbe, în frunte cu Sanctitatea Sa Gherman, Arhiepiscop de Ipec și Patriarh al Serbiei și Macedoniei”, p. 1011, în: *Biserica Ortodoxă Română*, an LXXX (1962), nr. 11-12 (noiembrie-decembrie), pp. 986-1071.

lucrărilor a fost supravegheată de către inginerul Dumitru Gh. Popescu[624], timpul de execuție fiind de trei ani și patru luni. În consecință, între anii 1959-1962 au fost realizate următoarele: consolidarea fundației bisericii prin turnarea unor noi temelii, din beton armat, și a părții superioare a lăcașului (bolți, arcade, arce), prin dublarea cu planșeu de beton armat. De asemenea, au fost înlocuite coloanele și treptele pridvorului cu unele noi, realizate din piatră de Albești-Muscel, și au fost refăcute sistemul de canalizare, instalațiile electrice și de încălzire, pardoseala și mobilierul bisericii[625].

În paralel, a avut loc și o restaurare a picturii, mai ales în zona turlei mari, de către pictorii Grigore Stoenescu și Brânduș Iorgulescu[626]. Pe lângă refacerea picturii originale, aceștia

Patriarhul Justinian Marina (1948-1977)

Patriarhul Iustin Moisescu (1977-1986)

au adăugat patru portrete: două pe peretele sudic al lăcașului, înfățișându-i pe Patriarhul Iustinian Marina și pe Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica, canonizat în timpul păstoririi celui dintâi, și două pe peretele nordic, în care sunt reprezentați mitropolitul-primat Calinic Miclescu, ctitorul bisericii actuale, și Sfântul Dimitrie cel Nou din Basarabi, care a fost rânduit ca al doilea hram al bisericii[627].

Resfințirea Bisericii „Domnița Bălașa" a avut loc în ziua de prăznuire a sfântului patron al Bucureștiului, sâmbătă, 27 octombrie 1962, fiind săvârșită de către patriarhul Iustinian Marina, mitropolitul Iustin Moisescu al Moldovei și Bucovinei, episcopul-vicar patriarhal Antim Târgovișteanul[628] și o numeroasă delegație a Bisericii Ortodoxe Sârbe, aflată la acea vreme în vizită la Patriarhia Română și alcătuită din: Preafericitul Gherman, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sârbe (1958-1990), Preasfințitul Visarion Costici, episcop al Banatului, Preasfințitul Longhin Tomici, episcop de Zvornic și Tuzla, Preasfințitul Simeon, episcop al Carlovățului de Sus,

---

[624] Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea (coord.), *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*, p. 407.
[625] Pr. I. Gagiu, „Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române...", pp. 1010-1011.
[626] Lucia Stoica, Neculai Ionescu-Ghinea (coord.), *Enciclopedia lăcașurilor de cult din București*, p. 407.
[627] Emanoil Hagi-Mosco, *București. Amintirile unui oraș*, p. 76.
[628] Pr. I. Gagiu, „Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române...", pp. 1005-1006.

Preasfințitul Vladislav Mitrovici, episcop de Zahumsk-Herțegovina, Preasfințitul Naum, episcop de Zletovsc și Strumi, protoiereul stavrofor Milenco Raiacovici, egumenul Macarie Popovici, starețul mănăstirii de la Visoki-Deciani, și protodiaconul Bojidar Tripcovici[629]. În cadrul slujbei, a fost citit documentul de resfințire a bisericii, de către preotul Alexandru Ionescu, iar Preasfințitul Antim Târgovișteanul a ținut un cuvânt omagial. La sfârșit, Patriarhul Iustinian i-a conferit parohului bisericii, părintele Alexandru Zaharescu, rangul de iconom stavrofor[630]. Lucrările efectuate la ctitoria Domniței Bălașa, în timpul păstoririi celui de-al treilea patriarh al României, au fost consemnate prin trei inscripții, aflate de-a stânga și de-a dreapta intrării, respectiv în colțul dinspre sud al fațadei vestice[631] (vezi *Anexa 9*).

După resfințire, în timpul păstoririi patriarhului Iustinian — și ulterior —, Biserica „Domnița Bălașa" a slujit adesea ca loc de primire a oaspeților din străinătate, indiferent de confesiune, așa cum reiese din *Cartea de Aur a Așezămintelor Brâncovenești* (vezi *Tabelul 6*).

Patriarhul Teoctist Arăpașu (1986-2007)

Sfârșitul patriarhatului celui de-al treilea întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române găsește biserica iarăși afectată de puternicul cutremur din data de 4 martie 1977, pagube considerabile fiind produse turlei mari, arcadelor ferestrelor și picturii[632]. Și de această dată, noul efor al Așezămintelor, patriarhul Iustin Moisescu (1977-1986), a inițiat o colectă pentru refacerea ctitoriei brâncovenești, reparațiile desfășurându-se între anii 1977-1982, când Biserica „Domnița Bălașa" a serbat împlinirea unui secol de la ctitorirea în forma actuală, la ceremonie participând, ca delegat al Părintelui Patriarh, Preasfințitul episcop-vicar Vasile Târgovișteanul[633].

O a treia slujbă de resfințire a ctitoriei brâncovenești a avut loc la data de 16 august 1994 (vezi *Anexa 10*), în timpul păstoririi vrednicului de pomenire Patriarh Teoctist Arăpașu (1986-2007), când s-a statornicit al treilea hram al sfântului locaș, anume Sfinții Martiri Brâncoveni (Constantin cu fiii săi, Constantin, Ștefan, Radu, Matei și sfetnicul Ianache), canonizați în urma hotărârii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 20 iunie 1992[634].

La 12 septembrie 2007, Colegiul Electoral Bisericesc l-a ales în funcția de Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române pe Înaltpreasfințitul Părinte Daniel Ciobotea, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. Întronizarea Prefericitului Părinte Patriarh Daniel s-a făcut Duminică, 30 septembrie 2007, în Catedrala patriarhală din București. Cel de-al șaselea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, rânduit prin testamentul ctitorilor, efor supraveghetor al Bisericii Domnița Bălașa, a întreprins numeroase

---

[629] Pr. I. GAGIU, „Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române...", pp. 987-989.
[630] Pr. I. GAGIU, „Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române...", pp. 1006-1012.
[631] Emanoil HAGI-MOSCO, *București. Amintirile unui oraș.*, pp. 76-77.
[632] *Cartea de Aur a Bisericii „Domnița Bălașa".*
[633] *Cartea de Aur a Bisericii „Domnița Bălașa".*
[634] George STAN, *Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul României*, Editura IBMBOR, București, 2005, p. 175.

demersuri pe lângă instituțiile abilitate ale statului în vederea retrocedării patrimoniului Bisericii Domnița Bălașa. În anul 2008, potrivit deciziei Arhiepiscopiei Bucureștilor, Parohiei Domnița Bălașa i-a fost oferit rangul de *Paraclis patriarhal* având titulatura *Paraclisul Patriarhal Așezămintele Brâncovenești Biserica Domnița Bălașa*.

În urma lucrărilor de restaurare a locașului de cult, pe data de 10 ianuarie 2010, Biserica „Domnița Bălașa" a primit binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care a resfințit pictura, după care a săvârșit Sfânta Liturghie. La slujba de resfințire au participat PS Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar patriarhal și un sobor de preoți și diaconi. La finalul Sfintei Liturghii, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel i-a felicitat pe cei care s-au îngrijit de înfrumusețarea bisericii, în frunte cu părintele paroh, Ștefan Ababei, iar despre locașul de cult a precizat că este „modelul unei bune chivernisiri a averilor materiale spre slava lui Dumnezeu. Prin această biserică, s-a arătat o permanentă invitație a românului la evlavie, la credință, la demnitate și la cultivarea frumuseții. Construită în 1881, la o lună după ce România a fost declarată regat, a fost îngrijită de epitropii așezămintelor brâncovenești, Nicolae Bibescu și Teodor Văcărescu, care au arătat conștiința laicatului ortodox care are misiunea de a susține lucrarea ctitoricească a voievozilor, a mitropoliților și a poporului dreptcredincios", a mai spus Preafericirea Sa. Acum, Biserica are nevoie de lucrări de curățire și poleire a iconostasului și a mobilierului, dar și „de casa ei, în care locuiau preoții slujitori până la venirea regimului comunist, pe care au demolat-o. Se vede că ceva lipsește. Lipsește trapeza, casa de prăznuire, sala în care preoții și credincioșii se pot aduna să continue comuniunea cu Dumnezeu, după Liturghie, pentru o agapă de filantropie și de frățietate. Dorim să recuperăm cât se mai poate din terenul din jurul bisericii, sau să primim despăgubiri pentru terenul luat în mod abuziv de regimul comunist, după ce a fost dărâmat Spitalul Brâncovenesc din București și s-au construit aceste blocuri". Ca semn de prețuire pentru efortul depus, Preafericitul Părinte Patriarh a oferit pentru altarul bisericii o cruce de binecuvântare și ediția sionodală a Bibliei, dar și medalia de argint aurit cu chipul Sfântului Grigorie de Nissa.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, resfințind pictura altarului Bisericii „Domnița Bălașa", 10 ianuarie 2010

3. Slujitori ai Așezământului Brâncovenesc „Domnița Bălașa”

A. Perioada începuturilor și secolul al XIX-lea

În urma ctitoririi ei de către Domnița Bălașa, biserica trebuia să aibă „arhierei, efimerii, cântăreți”, precum și dascăli și școlari pentru școala pe care dorea să o întemeieze. Printre disciplinele de studiu figura și cântarea bisericească; astfel, unii dintre preoții bisericii urmau a fi recrutați din rândurile celor care învățau aici. Potrivit dorinței domniței, biserica trebuia să aibă preoți, diaconi și cântăreți, iar dintre aceștia unul să fie dascăl, pentru a învăța carte cu copiii, ce aveau să ia darul preoției. Purtători de grijă (epitropi) să fie preoți de mir, iar nu călugări[635]. Prin hrisovul dat lui Alexandru Ghica Voievod se prevedea și un arhiereu, pentru slujba de sâmbătă, la praznice, și pentru slujbele de pomenire a ctitorilor[636]. Cea dintâi biserică a devenit paraclis, iar la cea de-a doua ctitorie din anul 1751 slujeau preoți deosebiți de cei ai paraclisului. În anul 1864, aflăm că școala Domniței Bălașa este pusă sub conducerea preotului Ioan Ionescu, cunoscut și sub numele de Ioan Mirodot, sau „Preotu Ivan”, care mai târziu a ajuns arhiereu, cu numele de Ieronim Ploieșteanu[637], și care a dat un prestigiu deosebit acestei instituții. Potrivit *Testamentului* Saftei Brâncoveanu din octombrie 1835, preoții bisericii și duhovnicul aveau sarcina de a se îngriji de cele duhovnicești ale bolnavilor din spital[638]. Efor era rânduit mitropolitul.

Sfințirea spitalului din 14 octombrie 1839 a fost făcută de episcopul Ilarion al Argeșului. La 20 august 1778 este rânduit ca epitrop al mănăstirii „Domnița Bălașa” Atanasie Ieromonahul. Însă acesta nu avea sarcina de a sluji, ci de a rândui treburile epitropiei[639]. Din conținutul *ms. rom. 1457* din *BAR* aflăm că în catagrafia anului 1810 sunt pomenite numele unor slujitori și cântăreți de la biserica Domnița Bălașa: preoții Spiridon sin Popa Radu, și Iane sin Gheorghie, precum și dascălii Ioan Dascălulsin Gheorghie și Mirică dascăl sin Ioan, și Constandin sin Stanparaclisier[640]. Într-un document din 20 februarie 1813 apare numele preotului Zisu, fiind rânduit să slujească la biserica „Domnița Bălașa”și să spovedească pe credincioșii ce vin la el[641].

O însemnare din 12 aprilie 1824 menționează numele preotului Dumitrache, căruia i s-au încredințat odoarele Bisericii „Domnița Bălașa”[642]. Alături de numele preotului Dumitrache se află menționate în unele documente din arhiva Mitropoliei numele preoților: Iane (Ioan) și Vasile, Dumitru și Neculae, fără vreo referință asupra activității lor liturgice și pastorale[643].

---

[635] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. XI.
[636] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. XII.
[637] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. XIV.
[638] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. XXI.
[639] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, pp. 122-123.
[640] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 160.
[641] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, pp. 162-163.
[642] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 177.
[643] Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 265.

Alături de ei semnează, într-un alt document, și preotul Ioan, referitor la odoarele bisericii ce se găsesc în custodia lor[644]. Pe un document de inventariere a lucrurilor Aniței Constandinovici, ce decedează într-o odaie din curtea bisericii, se găsesc semnăturile preoților de aici: Pappas Dimitrios, *efimerios tis Domnitzis Mpalassis*, Erei Gheorghe (iereu, *n.n.*) și Nicolaiie Diiacon[645]. Dintr-un document semnat de epitropul Manolache Serghiadi, aflăm că la 15 iunie 1843 era numit la biserica „Domnița Bălașa" diaconul Antonie, cu binecuvântarea eforului, mitropolitul Neofit al II-lea. I se oferea locuință în curtea bisericii și alte lucruri necesare traiului zilnic, precum și suma de 150 lei pe lună, ce urma a fi primită trimestrial. Între atribuțiile slujirii sale se menționează: „Să fiie cu grijă a nu lipsi în toate duminicile și sărbătorile du piste anu, atât seara la vecernii, și la sfintile liturghii, cum și în săptămâna dintâi a postului celui mare, și în toate miercurile și vinerile, toată săptămâna patimilor, și cea luminată, cum și în tot postul Sfintii Mării; iar în celelalte zile de lucru, va da ajutor preutului ce va fi dă rând în sfântul oltar, și sâmbetele va sluji cu arhiereul"[646].

Printr-un alt înscris, ce poartă aceeași dată, era numit duhovnicul Ioan Călărășanu, preot la „Domnița Bălașa", având sarcina de a sluji în săptămâna de rând, spovedind și împărtășind pe bolnavii din spital, de a săvârși sâmbătă seara rânduiala paraclisului într-o sală a bolnavilor, iar duminica să săvârșească sfeștania și să sfințească cu agheasmă pe bolnavi și sălile spitalului. Totodată, trebuia să slujească Sfânta Liturghie în duminicile și sărbătorile de peste an, în Săptămâna Patimilor și în primele trei zile ale sărbătorii Sfintelor Paști. Se menționează faptul că al doilea preot avea o pregătire mai slabă, „nedeprins la citaniie curată"[647]. Într-un act similar, semnat de Manolache Serghiadi, este întâlnit numele preotului Gheorghe Duhovnicu la „Domnița Bălașa", între anii 1839-1843[648].

În 1886 sunt recomandați de Epitropia Așezămintelor Brâncovenești și aprobați de mitropolitul-primat Calinic Miclescu, pentru a li se acorda crucea fără coroană, preoții: Dimitrie Sachelarie (protopop), Ioan Ionescu - institutorul școlii și Barbu Nicolescu[649]. După ce părintele Ioan Ionescu a fost ridicat la treapta de episcop al Romanului, părintele Alexandru Protopopescu, econom și profesor, a fost numit director al școlii, fără ordin de numire[650].

B. Secolul al XX-lea - Arhierei

1. Nifon Niculescu Ploieșteanu (1 iulie 1858-27 februarie 1923)[651]: s-a născut în București și a primit la botez numele de Nicolae. A urmat cursurile Seminarului Central între

---

[644] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 182.
[645] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 189.
[646] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 194.
[647] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 195.
[648] A se vedea nota de subsol din Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 195.
[649] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 245.
[650] Emil VÎRTOSU, Ion VÎRTOSU (ed.), *O sută de ani dela înființarea Așezămintelor Brâncovenești (1838-1938)*, p. 255.
[651] Pr. Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, Editura Enciclopedică, București, ²2002, p. 330; Pr. Lucian PETROAIA, „Lumini din biografia unui ierarh harismatic — 90 de ani de la trecerea la Domnul a episcopului Nifon Niculescu al Dunării de Jos", în: *Ziarul Lumina*, 28 februarie 2013; Gheorghe C. IONESCU, *Muzica bizantină în România — dicționar cronologic*, Editura Sagittarius, București, *s.a.*, pp. 267-268; Pr. Nicu MOLDOVEANU *et al.*, *Dicționar de muzică bisericească românească*, p. 596.

anii 1872-1880, având ca profesori de muzică pe Ștefanache Popescu și Atanasie Verzianu. S-a înscris la Facultatea de Teologie, recent înființată, unde a obținut titlul de licențiat în anul 1892. S-a căsătorit și a fost hirotonit diacon. Fiul său, Simeon Niculescu, a fost dirijor, profesor și compozitor de muzică corală laică. Între anii 1921-1923, acesta a fost dirijorul corului Bisericii „Domnița Bălașa". Nifon Niculescu a slujit ca diacon la Biserica Albă din București (1881) și la Biserica Crețulescu (1882), apoi a fost hirotonit preot și a slujit la Biserica Albă, între anii 1883-1895. Este numit revizor eparhial la Mitropolia Ungrovlahiei și activează ca profesor de religie. Rămas văduv, se călugărește în anul 1895 la Mănăstirea Cernica, luând numele de Nifon. În același an, ajunge arhiereu-vicar al Mitropoliei Ungrovlahiei, cu titlul de Ploieșteanul. În cartea sa, intitulată *Carte de musică bisericească pe psaltichie și pe note liniare pentru trei voci*, publicată în anul 1902, la Tipografia Göbl, în foaia de titlu, se intitulează: *Nifon Ploieșteanu, Vicarul Sfintei mitropolii a Ungro-Vlachiei, profesor de Religiune la școla secundară de fete, gradul al II-lea din capitală și Arhiereu de Domnița Bălașa,* iar dedesubt se găsește o reprezentare grafică a Bisericii Domnița Bălașa. Potrivit hrisovului dat de domnitorul Alexandru Ghica Voievod, Biserica „Domnița Bălașa" trebuia să aibă arhiereu slujitor. Așa se face că mai toți arhiereii vicari ai Mitropoliei erau numiți și arhierei de Domnița Bălașa.

Se spune că lumea bună a capitalei venea să asculte cântarea și predicile frumos rostite de arhiereul Nifon. Doar arhiereul Evghenie Humulescu Pitești teanul îi putea face concurență. Nifon Ploieșteanu a fost arhiereu-vicar la Mitropolie între anii 1895-1909, arătându-se în această perioadă un apărător dârz al cântăreților bisericești, al cântării bisericești și al notației psaltice, în fața demersurilor lui Gavriil Musicescu privind eliminarea notației bizantine din muzica bisericească. În raportul pe care l-a întocmit, prin care se respingea proiectul lui Musicescu, arhiereul Nifon prezintă diferențele dintre cele două tipuri de notație și motivele pentru care demersul compozitorului ieșean este pe deplin neîntemeiat.

La 22 martie 1909 a fost ales episcop la Dunărea de Jos, unde a fost înscăunat la data de 26 martie. La Galați s-a ocupat de comunitățile parohiale din eparhie, hirotonind și numind preoți. A dus la bun sfârșit lucrările de construire a Catedralei din Galați, începute de Pimen Georgescu, devenit între timp mitropolit al Moldovei, împodobind-o cu o frumoasă pictură realizată de pictorul român Costin Petrescu. Lăcașul a fost sfințit la 6 august 1917.

În data de 8 decembrie 1920 a avut loc la Senat un atac cu bombă pus la cale de un anarhist, căruia i-au căzut victime și episcopii Nifon Ploieșteanul și Roman Ciorogariu. Episcopul Nifon a fost grav rănit. La 1 ianuarie 1922 s-a retras din scaun, sănătatea fiindu-i șubrezită în urma rănilor provocate în timpul acestui atac. La 27 februarie 1923 a trecut la cele veșnice, iar trupul său a fost depus timp de trei zile în biserica „Domnița Bălașa". La slujba înmormântării au luat parte mitropolitul Pimen Georgescu, arhiereul Evghenie Humulescu și alți ierarhi. A fost înmormântat în cimitirul „Bellu".

2. Arhiereul Evghenie Humulescu-Pitești teanul (14 oct. 1870-23 mart. 1931)[652]: s-a născut în satul Humulești, județul Neamț, la 14 octombrie 1870, primind la botez numele de

---

[652] Pr. Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români,* p. 200; Gheorghe C. IONESCU, *Muzica bizantină în România*, *Dicționar cronologic*, pp. 299-300; Pr. Nicu MOLDOVEANU*et al.*, *Dicționar de muzică bisericească românească*, p. 332.

Dimitrie. Rămas orfan de mic, o soră a mamei sale, care era călugăriță la Mănăstirea Văratic, îl ia sub ocrotirea sa. Urmează cursurile Seminarului „Nifon Mitropolitul", între anii 1882-1899. Frecventează cursurile Facultății de Teologie între anii 1894-1898. În anul 1898 obține titlul de licențiat în teologie, în urma susținerii tezei cu titlul: *Preoția la evrei*. În 1899 a fost tuns în monahism la Mitropolie, primind numele de Evghenie. Vestit pentru deosebita sa voce de tenor, Evghenie Humulescu a fost cântăreț la biserica „Sfântul Spiridon Nou"din București, alcătuind în această perioadă troparul hramului, în glasul I. A fost hirotonit ierodiacon pe seama Catedralei Mitropolitane, iar din 1894 a fost învestit ca predicator.

Mai târziu a fost hirotonit ieromonah, și apoi hirotesit arhimandrit. În 14 mai 1910 este ales arhiereu-vicar al Episcopiei Argeșului, primind titlul de „Piteștieanul" (hirotonit la 21 mai). În această perioadă a îndeplinit și calitatea de egumen și arhiereu slujitor la Biserica „Domnița Bălașa" (în anul 1911). A fost inspector al Școlii de cântăreți bisericești de pe lângă Mitropolia din București și președinte al Comisiei pentru examenul de capacitate (1921) pentru elevii școlilor de cântăreți din Arhiepiscopia Bucureștilor. A fost locțiitor al episcopului de Argeș, între anii 1917-1918, 1920-1921 și martie-iunie 1923. Din pricina unor intrigi se retrage la Mănăstirea Turnu și apoi la Curtea de Argeș. Despre personalitatea sa, părintele Gala Galaction scria într-un articol-necrolog, publicat în ziarul *Curentul* din 31 martie 1931, următoarele: „Ani nu avea prea mulți, de-abia dacă adunase vreo șaizeci. Fusese acum vreo treizeci de ani podoaba Sfintei Mitropolii din București și mândria și nădejdea mitropoliților de pe vremuri: Calinic Miclescu, Ghenadie Petrescu și Iosif Gheorghian. Inteligent era, dăruit de la Dumnezeu cu chip era și mai presus de toate avea un glas muzical și dedat cu măiastra cântare bisericească". Din creația lui psaltică au intrat în patrimoniul muzical românesc următoarele cântări: *Iubi-Te-voi Doamne*, glasul V, *Câți în Hristos*, glasul I, *Am văzut lumina cea adevărat*, glasul V, *Sfinte Dumnezeule*, glasurile I și II, *troparul Sfântului Grigorie Teologul*, glasul I și *Veniți de primiți lumină*, glasul V. A publicat studii și articole în revista *Biserica Ortodoxă Română* și câteva volume de literatură teologică: *Preoția la evrei*, București, 1898, *Păsune duhovnicească*, București, 1901, *În cer ne recunoaștem*, tradus din limba franceză și *Viața și slujba Sfântului Dimitrie cel Nou*, rămasă în manuscris. A trecut la Domnul în data de 23 martie 1931, la Curtea de Argeș.

3. Arhiereul Atanasie Dincă-Bârlădeanul (20 dec. 1896 — 6 ian. 1973)[653]: la naștere a primit numele de botez Alexandru. S-a născut în comuna Cernica, județul Ilfov. A studiat psaltichia cu preotul Alexandru Popescu-Cernica. Absolvent al Școlii de cântăreți (1911-1914) și al Seminarului „Nifon Mitropolitul" din București. În anul 1924 a devenit licențiat al Facultății de Teologie din București. A fost cântăreț la bisericile Olari și „Sfânta Vineri-Herasca" din București. În anul 1915 a intrat în monahism la Mănăstirea Tismana. A fost hirotonit diacon și a slujit la Episcopia Râmnicului, între 1915-1916. A fost confesor militar al Garnizoanei militare din Iași (1916-1918). A devenit preot în satul Câmpurelu din județul Giurgiu și în satul Arțari din județul Ialomița (1918-1923). A activat ca preot și mare eclesiarh la Catedrala

653 Pr. Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români,* p. 154; Gheorghe IONESCU, *Muzica bizantină în România-dicționar cronologic*, p. 388.

Episcopală din Constanța (1923-1924 și 1928-1931), iar între anii 1924-1928 a funcționat ca profesor de liturgică și spiritual la Seminarul „Nifon Mitropolitul” și profesor de muzică la Școala de cântăreți din București.

A fost profesor și director al Școlii de cântăreți din Constanța (1928-1931), la Școala de cântăreți de la Mănăstirea Căldărușani și, un timp, la Școala de cântăreți de la Mănăstirea Neamț. Mai apoi, a fost numit stareț la Mănăstirile Ghighiu, Căldărușani și Cernica și exarh al mănăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor. La 1 noiembrie 1943 a fost ales arhiereu —vicar patriarhal, cu titlul „Bârlădeanul”(hirotonit în 13 decembrie), iar în perioada 21 aprilie 1945-11 martie 1948 a funcționat ca locțiitor de episcop al Râmnicului Noului Severin. Revenit la București, și-a reluat funcția de vicar patriarhal, iar la data de 1 aprilie 1948 a fost numit egumen la biserica „Domnița Bălașa”, împlinind această funcție până în anul 1949. Retras la Mănăstirea Căldărușani, s-a dedicat creației psaltice, lucrările realizate rămânând în manuscris. A publicat câteva volume de teologie, dintre care menționăm: *Sfântul Teodor Studitul. Viața și opera*, București, 1940 și *Cuvintele Sfântului Teodor Studitul*, București, 1940. A trecut la cele veșnice în data de 6 ianuarie 1931, la Mănăstirea Căldărușani, unde este înmormântat.

Între anii 1950-2004 n-au mai fost numiți arhierei slujitori pentru biserica „Domnița Bălașa”, însă aici slujeau destul de des Patriarhul Iustinian Marina,eforul testamentar, și episcopii-vicari patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor,precum: Episcopul Antim Nica, Episcopul Antonie Plămădeală, Episcopul Roman Ialomițeanul, Episcopul Vasile Târgoviștea-nul etc.

4. Arhiereul Ciprian Spiridon

S-a născut la data de 19 aprilie 1965, în satul Suhuleț (comuna Tansa), județul Iași, fiind al patrulea din cei cinci copii ai lui Constantin și Ecaterina Spiridon. La botez a primit numele de Cezar.

- 1979-1981: a urmat cursurile Liceului de Filologie-Istorie „Mihai Eminescu” din Constanța;

- 1982-1987: a studiat la Seminarul Teologic „Chesarie Episcopul” din Buzău, pe care l-a absolvit ca șef de promoție;

- 1988-1992: a frecventat cursurile universitare la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București, fiind licențiat în Teologie, ca șef de promoție; în paralel, a studiat muzica bizantină, la Universitatea Națională de Muzică din București (1991-1992);

- 13 septembrie 1992: a fost tuns în monahism, primind numele de Ciprian, iar a doua zi, pe 14 septembrie, de praznicul Înălțării Sfintei Cruci, a fost hirotonit ierodiacon, la Mănăstirea Crasna din județul Prahova;

- 1992-1997: a studiat, ca doctorand, la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității Aristotelice din Thessalonic - Grecia, fiind declarat doctor în Teologie;

- 1998-1999: a urmat studii post-doctorale la Institutul Ecumenic „Sf. Nicolae” din Bari - Italia, specialitatea Bizantinologie;

- 1999-2000: a ocupat funcția de inspector eparhial în cadrul Sectorului „Biserica și Societatea" al Administrației Patriarhale;

- 21 mai 2000: a fost hirotonit ieromonah, în Catedrala Patriarhală din București, de către vrednicul de pomenire arhiepiscop Hristodoulos al Atenei și a toată Elada; hirotesia în protosinghel a avut loc în aceeași zi, fiind oficiată de către adormitul întru fericire patriarh Teoctist;

- octombrie 2000-septembrie 2002: din încredințarea și cu binecuvântarea patriarhului Teoctist, a preluat responsabilitățile vrednicului de pomenire arhimandrit Sofian Boghiu - starețul Mănăstirii Antim din București;

- 2000-2002: a fost Consilier Patriarhal, coordonând activitatea Sectorului „Biserica și Societatea";

- 7 februarie 2002: a fost hirotesit arhimandrit la aceeași Mănăstire Antim din inima Capitalei, de patriarhul Teoctist, care i-a acordat și Crucea Patriarhală;

- 2 iulie 2002: a fost ales, de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în demnitatea de Episcop-Vicar Patriarhal, la propunerea aceluiași vrednic de pomenire patriarh;

- 22 septembrie 2002: a fost hirotonit arhiereu, în Catedrala Mitropolitană „Sfântul Spiridon-Nou" din București;

- 2002-2013: mai bine de un deceniu, a desfășurat o remarcabilă activitate pastoral-misionară și liturgică în numeroase parohii din cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor, îndeosebi, la biserica „Domnița Bălașa" din Capitală; a coordonat Sectoarele Relații Bisericești și Interreligioase, Comunități Externe, Social-Filantropic, Teologic-Educațional (2002-2010), Patrimoniu Cultural Național Bisericesc (2006-2010), iar, din anul 2009, și Cancelaria Sfântului Sinod, în calitate de Secretar al Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române; de asemenea, a fost coordonatorul asistenței religioase din unitățile militare, spitale, penitenciare și alte instituții bugetare;

- 28 februarie 2013: Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a ales în scaunul vacant de Arhiepiscop al Buzăului și Vrancei;

- 10 martie 2013: Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, în calitate de Mitropolit al Munteniei și Dobrogei, a prezidat ceremonia de întronizare a Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Ciprian ca Întâistătător al Eparhiei de la Curbura Carpaților.

PS Ciprian Câmpineanul, Episcop-vicar patriarhal săvârșind Sfânta Liturghie în Biserica „Domnița Bălașa"

Biserica „Domnița Bălașa” — leagănul slujirii mele arhierești

Dintre toate locașurile de cult din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, unde, prin harul lui Dumnezeu, mi-a fost dat să-mi îndeplinesc îndatoririle pastoral-misionare și liturgice, în calitate de episcop vicar patriarhal, biserica Domniței Bălașa Brâncoveanu din inima capitalei a fost și va rămâne leagănul slujirii mele arhierești, grație frumuseții sale arhitecturale și iconografice, dar, mai ales, comunității de credincioși, veniți aici din diferite părți ale Bucureștilor, față de care am simțit dintru început o afecțiune aparte și de la care am primit multe bucurii duhovnicești, în cei aproape opt ani de misiune sfântă. Pentru aceasta, sunt dator cu recunoștință, în primul rând, Bunului Dumnezeu că m-a întărit în slujirea Cuvântului, prin cuvânt și faptă, apoi vrednicului de pomenire patriarh Teoctist, care, în înțelepciunea-i părintească, a anticipat folosul sufletesc pe care aveam să-l culeg, cu răbdare, din comunicarea și comuniunea cu minunații credincioși ai acestui sfânt locaș.

Aflasem și eu, desigur, că, la această biserică princiară, slujiseră, de-a lungul timpului, mulți arhierei de seamă — așa cum prevedea testamentul Saftei Brâncoveanu — alături de preoți și diaconi, înzestrați de Dumnezeu cu calități vocale deosebite, secondați și de o corală, devenită celebră într-o vreme, dar nu m-am gândit vreodată că voi fi rânduit să-mi asum responsabilitatea coordonării vieții liturgice și bisericești chiar la acest locaș de cult, parte a Așezamintelor brâncovenești, care au funcționat, vreme îndelungată, în București, spre folosul trupesc și sufletesc al românilor. De aceea, m-am simțit deosebit de onorat și, totodată, îndatorat că cei dintâi ani ai slujirii mele arhierești s-au legat, esențialmente, de această biserică, apreciată, vizitată și cercetată nu numai de bucureșteni, ci și de alți pelerini din țară și din străinătate.

M-am bucurat totdeauna de atașamentul sincer al părinților conslujitori, preoți și diaconi, dar mai ales de dragostea nedisimultată a credincioșilor, între care mulți intelectuali de seamă, care m-au inspirat deseori în cuvântul de învățătură, prin atenția și interesul pe care îl manifestau, pentru cunoașterea teologică și trăirea credinței ortodoxe. Nu doresc să menționez, aici, numele niciunuia dintre ei, ca să nu fiu nedrept față de ceilalți, dar îi asigur pe toți că-i port în rugăciunile mele, ori de câte ori săvârșesc Sfânta Liturghie în Arhiepiscopia Buzăului și Vrancei, unde Dumnezeu m-a rânduit arhipăstor; că mă gândesc la ei și trăiesc nostalgia întâlnirilor noastre de altă dată, însă pe calea „undelor” harice. Știm însă că Biserica lui Hristos este una și că toți suntem frați între noi, fiecare cu vocația și rostul său, având obligația de lucra în ogorul Domnului de așa manieră, încât să avem parte de bucurie, lumină și fericire, în Împărăția lui Dumnezeu.

De aceea, acum, când se împlinesc 300 de ani de la moartea martirică a Sfinților Brâncoveni, cărora Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române le-a dedicat spre cinstire întreg anul 2014, felicităm pe preoții slujitori pentru lucrarea

deosebit de frumoasă pe care o savârșesc, atât în ceea ce privește înfrumusețarea locașului văzut, cât, mai ales, în consolidarea Bisericii vii a lui Hristos, respectiv, a credincioșilor care însuflețesc și dau sens, prin prezența lor rugătoare, edificiului brâncovenesc.

Îndreptăm, totodată, gând de prețuire către toți enoriașii bisericii Domnița Bălașa, rugând pe Mântuitorul Hristos, Arhiereul veșnic, pentru rugăciunile Sfinților martiri Brâncoveni, să-i păzească de tot răul, să-i binecuvinteze cu sănătate, pace sufletească și multe bucurii duhovnicești, cu încredințarea că episcopul lor de altădată nu-i va uita nicicând.

Cu binecuvântare,

†Ciprian
Arhiepiscopul Buzăului și Vrancei

C. Preoți și diaconi din secolul XX

1. Preotul Florian Gâldău (1903—1991): a slujit la biserica „Domnița Bălașa" în perioada interbelică. Din pricina atitudinii anticomuniste ferme a fost nevoit să părăsească România în între anii 1946-1948, împreună cu preotul Victor Vasile Leu, fiul Episcopului de Huși, Grigorie Leu. A reușit să se refugieze, cu ajutorul Legației engleze din București. A ajuns preot în Statele Unite ale Americii și a slujit la parohia „Sfântul Dumitru".

2. Preotul Gheorghe Popescu Argeș (25 noiembrie 1906 — 11 iulie 1992)[654]**:** S-a născut în comuna Mozăceni, județul Argeș. Urmează cursurile elementare la școala din localitatea natală, între anii 1914-1918. Fiind nepot și fiu de preot, tatăl său îl înscrie la Seminarul Teologic „Neagoe Basarab" din Curtea de Argeș, unde studiază între anii 1918-1926. Ulterior urmează cursurile Facultății de Teologie din București, absolvind în anul 1935 și primind titlul de licențiat, în urma susținerii lucrării cu titlul: *Metode misionare în Biserica Ortodoxă*, sub conducerea științifică a prof. univ. dr. Vasile Ispir. Făcând parte dintr-o familie numeroasă, fiind 6 frați la părinți, se întreține prin strădanii proprii. A fost funcționar în centrala Ministerului de Finanțe (4 noiembrie 1926 — 1 noiembrie 1935). La data de 6 august 1937, a fost hirotonit diacon pe seama Bisericii „Domnița Bălașa", prin concurs, și a slujit în această treaptă până la 27 februarie 1944, când este hirotonit preot, pe seama aceleiași biserici.

În 1937 a fost numit șef de cabinet în Ministerul Cultelor și Artelor. În această instituție va ajunge inspector subsecretar de stat (1944), având rol important în susținerea culturii și a artelor. Cu începere din anul 1947, activează ca inspector general în cadrul aceluiași minister. La 15 noiembrie 1947, părintele „Argeș", cum era cunoscut, rămâne numai slujitor la Biserica „Domnița Bălașa". În 1948 a fost delegat să țină slujbe ortodoxe în biserica fostă greco-catolică din Reghin. În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial nu s-a refugiat, precum ceilalți coslujitori, ci a rămas pe loc, pentru paza bisericii, de la care a demontat vitraliile spre a nu fi

[654] Aducem mulțumiri Pr. Gheorghe Drăgulin, ginerele părintelui Gheorghe Popescu Argeș, pentru datele biografice oferite.

distruse de bombardament. Începând cu anul 1954, lăcașul a fost închis din pricina avariilor suferite de-a lungul timpului. Când s-a început restaurarea bisericii, slujitorii au fost repartizați pe la alte biserici. Preotul Popescu Argeș a peregrinat astfel pe la parohiile „Parcul Călărași", Militari III, și „Sfântul Ilie-Rahova". La 1 octombrie 1961 a fost numit de către Patriarhul Iustinian Marina paroh la biserica „Sfântul Dumitru-Poștă", unde a slujit lui Dumnezeu până la momentul pensionării, cu devotament și jertfelnicie, arătând o deosebită dragoste și grijă față de fiii săi duhovnicești. A trecut la Domnul în data de 11 iulie 1992 și a fost înmormântat în cimitirul Mănăstirii Cernica.

Din informațiile primite de la Pr. Gheorghe Drăgulin, în perioada în care socrul său a slujit la „Domnița Bălașa" ca diacon, preoți slujitori erau următorii: Gheorghe Butnaru—paroh și Popescu Călinești. Împreună cu diaconul Gheorghe Popescu Argeș se găsea în aceeași ascultare și diaconul Șerpeșeanu.

3. Preotul Gheorghe Butnaru — teolog și poet.

4. Preotul Alexandru Zaharescu: Între anii 1954-1962, biserica a fost închisă pentru reparații. Patriarhul Iustinian Marina l-a numit paroh pe preotul Alexandru Zaharescu, pentru a se ocupa de restaurarea acesteia. Sfințirea a avut loc în ziua de 27 octombrie 1962, și a fost săvârșită de Preafericitul Părinte Patriarh Iustinian și Patriarhul Gherman al Serbiei, aflat în vizită la noi. Din mărturia enoriașilor mai înaintați în vârstă, părintele Alexandru Zaharescu a slujit aici până în anii 1967-1968, iar după aceea a fost transferat la biserica „Sfântul Spiridon-Vechi", ce a fost demolată din ordinul lui Ceaușescu. Fără a-și abandona păstoriții, părintele s-a ostenit să strângă fondurile necesare pentru rezidirea bisericii.

După Revoluție, la 26 octombrie 1996, biserica fiind reziditâ, a fost sfințită de Preafericitul Părinte Patriarh Teoctist și Patriarhul Ignatie al Antiohiei, aflat în vizită, iar părintele Zaharescu, care a luat parte și s-a bucurat de acest eveniment mult așteptat, a fost evidențiat de patriarh pentru destoinicia și jertfelnicia sa. A trecut la Domnul, la scurt timp, după sfințirea bisericii „Sfântul Spiridon-Vechi".

5. Preotul Mihail Marinescu (1915-1993)[655]**:** s-a născut la 8 noiembrie 1915, în satul Dobrogostea, comuna Bascov, județul Argeș, ca fiu al învățătorului Constantin și al Minodorei (casnică), buni creștini ortodocși, având încă trei surori și un frate. Școala primară și-a început-o în satul natal (clasele I și a II-a), apoi în comuna Bascov (clasa a III-a), iar clasa a IV-a a urmat-o la Școala nr. 2 din municipiul Pitești. Apoi s-a înscris la Seminarul „Neagoe Vodă" din Curtea de Argeș, unde a încheiat primii cinci ani de studii, iar ultimii trei ani, din cei opt, i-a urmat la Seminarul Central din București. Între anii 1936-1939 a urmat cursurile Facultății de Teologie Ortodoxă din București, iar în anul 1942 a frecventat cursurile Seminarului Pedagogic „Mihai Viteazul" din București. În anul 1946 și-a susținut examenul de capacitate pentru profesor de seminar. În anul 1939 a urmat și cursuri de meteorologie în București, iar între anii 1939-1942 a fost observator meteorologist la Aeroportul Băneasa.

Fiind înzestrat cu o voce caldă de tenor, între anii 1935-1937 a fost membru în prestigioasa Corală „Carmen", înființată în anul 1901 de marele profesor, dirijor și compozitor

---

[655] *Autobiografie*, 8 noiembrie 1982, în: *Cartea de Aur a Bisericii „Domnița Bălașa"*.

Dimitrie Georgescu-Kiriac. În perioada 1937-1938 a dirijat corul bărbătesc al bisericii „Bradu-Staicu" din București. La data de 13 septembrie 1942 s-a căsătorit cu Elena Diaconescu, de profesie învățătoare, fiind hirotonit diacon slujitor la Schitul „Trivalea" din Pitești. Între anii 1943-1958 a slujit ca diacon la Catedrala „Sfântul Gheorghe" din Pitești, în toată această perioadă împlinind și alte activități administrative în cadrul Protopopiatului Pitești, sau didactice, ca profesor de religie la câteva școli din oraș. Între anii 1954-1958 a făcut parte din Adunarea Eparhială a Episcopiei Râmnicului și Argeșului, iar între 1950-1958 a fost membru în Colectivul de îndrumare a Conferințelor Protoieriei Pitești. A cântat ca solist în corul mixt al Casei de Cultură „D. G. Kiriac".

Prin hotărârea Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Olteniei a primit hirotesia întru arhidiacon (stavrofor), în anul 1955. A slujit ca arhidiacon la Catedrala Patriarhală, de la data de 1 februarie 1958 și până la 1 septembrie 1965, când a fost hirotonit întru preot, pe seama bisericii „Domnița Bălașa". A fost hirotesit duhovnic de către episcopul Tit Simedrea, la data de 26 septembrie 1965. La 19 septembrie 1965 a fost instalat preot paroh al acestui sfânt așezământ, unde a slujit neîntrerupt până în anul 1993, când a trecut la cele veșnice. Pe perioada deținerii parohiatului a fost și președinte-delegat al Epitropiei Așezământului „Domnița Bălașa". A deținut mai multe funcții administrative în cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor, cea mai importantă fiind aceea de consilier administrativ social, în perioada 1965-1985. Pentru faptele de vrednicie, prin înalta decizie a Preafericitului Părinte Patriarh Iustinian Marina, în anul 1965 a fost hirotesit iconom stavrofor și, totodată, i-a fost conferită cea mai înaltă distincție a Bisericii Ortodoxe Române, Crucea Patriarhală pentru preoți. A fost colaborator la revista *Păstorul ortodox* din Pitești, unde a publicat numeroase articole, recenzii, bibliografii etc.; a publicat și în revista *Glasul Bisericii* câteva articole, cele mai importante fiind: *Istoricul bisericii „Așezământul Domnița Bălașa" din București*, nr. 11-12, 1972, pp. 317-342, în colaborare cu epitropii Emanoil Hagi-Mosco și Radu Crețeanu; *Corul bisericii „Domnița Bălașa"* din București (1868-1973), nr. 11-12/1973, pp. 1226-1230, și altele. S-a remarcat prin distincție, eleganța stilului liturgic și vocea frumoasă cu care a împodobit slujbele liturgice ca diacon și îndeosebi ca preot.

5. Preotul Pavel (Paul) Zuzu (1923-1995)[656]: s-a născut la 23 octombrie 1923 în comuna Vorona din județul Botoșani, din părinți țărani, dreptcredincioși, Constantin și Evdochia, într-o familie de 11 copii, ca al nouălea fiu. A urmat primele patru clase ale școlii primare în comuna natală, între anii 1930-1934, apoi cursurile Școlii de Cântăreți Bisericești de la Iași, pe care a absolvit-o în 1939, apoi ale Seminarului Teologic „Veniamin Costachi" din Iași, între 1939 și 1943, încheind al șaselea din 22 de candidați. Apoi s-a înscris la Facultatea de Teologie din Cernăuți — Suceava, pe care a absolvit-o în 1947. A urmat, în paralel, și cursurile Seminarului Pedagogic Universitar din Iași, încheiate în anul 1948, specializarea Religie (prin-

[656] *Autobiografie*, 27 ianuarie 1983, în: *Cartea de aura Bisericii „Domnița Bălașa"*.

cipal) și Limba Română (secundar). S-a înscris la Facultatea de Litere și Filosofie din Iași, urmând cursurile acesteia numai doi ani. A fost propus de Cancelaria Sfântului Sinod pentru a primi o bursă de studii în străinătate, însă din motive de sănătate nu a putut onora această propunere. Nu a fost căsătorit niciodată.

A fost hirotonit diacon celibatar de către episcopul Partenie Ciopron, episcop titular al Episcopiei Armatei și *locum tenens* al Eparhiei de Bălți, la data de 11 iulie 1943. A slujit ca diacon la biserica militară din orașul Iași. A fost hirotesit arhidiacon de către mitropolitul cărturar Irineu Mihălcescu, la data de 13 aprilie 1947, în prima zi de Paști, primind dreptul de a purta cruce și brâu roșu. A slujit ca arhidiacon la Catedrala Mitropolitană din Iași, între anii 1946 și 1949. A devenit, pe rând, arhidiacon la Paraclisul Mănăstirii Antim din București, din anul 1960, apoi la Paraclisul „Schitul Maicilor", din anul 1962, și la Biserica „Domnița Bălașa", între 1 mai 1962 și 7 ianuarie 1968.

Începând din 14 septembrie 1943, a fost confesor de rezervă la Inspectoratul Clerului Militar din Alba Iulia. La data de 7 ianuarie 1968 a fost hirotonit preot de către Patriarhul Iustinian Marina, pe seama Bisericii „Domnița Bălașa", iar ulterior duhovnic de către mitropolitul Tit Simedrea, la 25 martie 1968. La data de 6 iunie 1968 a fost hirotesit iconom stavrofor de către Patriarhul Iustinian și i-a fost conferită Crucea Patriarhală pentru preoți. A fost pedagog și spiritual la Seminarul ieșean, între 1 octombrie 1943 și 31 iulie 1948, iar vreme de doi ani a funcționat ca profesor suplinitor de Practică Liturgică și Muzică bisericească, în cadrul aceluiași seminar. Între anii 1943 și 1983 a deținut funcția administrativă de referent în mai multe posturi ale Arhiepiscopiei Bucureștilor. Între 1 ianuarie 1976 și 8 ianuarie 1976 a fost numit consilier administrativ la Arhiepiscopia Bucureștilor.

A publicat unele articole, recenzii și reportaje în revistele bisericești și a efectuat mai multe vizite peste hotare, la invitația unor Biserici Protestante din Germania și Olanda, fiind foarte apreciat pentru frumoasa prestație liturgică și pastoral-misionară. Ca preot slujitor la Biserica „Domnița Bălașa", s-a remarcat prin râvna și devotamentul cu care săvârșea dumnezeieștile slujbe, fiind permanent prezent în biserică, și prin frumusețea și bogăția învățăturilor pe care le transmitea fiilor săi duhovnicești. A trecut la cele veșnice în data de 29 septembrie 1995, lăsând în urmă o vie amintire în rândul credincioșilor pe care i-a păstorit ca preot vreme de aproape treizeci de ani.

6. Preotul Profesor Alexandru Ciurea

7. Preotul Profesor Miron Grigore (n. 1906 la Onești - † după 1980 la București): a absolvit Seminarul Teologic „Pimen Mitropolitul" din Dorohoi. A slujit la Mănăstirea Pasărea de lângă București (1935-1942), la Mănăstirea Samurcășești (1942-1943); la parohia „Fundenii Doamnei" (1943-1949 și 1951-1959; la parohia „Frumușani" (1959-1963). Apoi a fost îmbisericit pe seama bisericii „Sfânta Ecaterina" din București, Paraclisul seminariștilor și al studenților teologi din Capitală (1964-1966). În anul 1966 a fost îmbisericit pe seama

parohiei „Fundeni”. A fost profesor de muzică psaltică și liniară la Seminarul Teologic din București, suplinitor, între anii 1961-1963, și titular, între 1963-1966. Potrivit mărturiei preoților Mihai Nuță, trecut la Domnul în anul 2012, și Marcel Manole, fost paroh al bisericii „Domnița Bălașa”, preotul profesor Miron Grigore, pomenit de slujitorii bisericii „Domnița Bălașa” și astăzi, a slujit aici, în perioada anilor 1963-1966, cu binecuvântarea Patriarhului Iustinian, fără a figura în schema posturilor clericale ale bisericii „Domnița Bălașa”. A făcut parte, ca tenor solist, din Corala preoților, pregătită și dirijată de preotul compozitor Ion Popescu-Runcu.

8. Preotul Marcel Manole (n. 2 octombrie 1949): s-a născut în satul Sultana, comuna Mănăstirea din județul Călărași, din părinți ortodocși, Ilie și Ileana. Tatăl său a fost cântăreț bisericesc, format la Școala Mitropoliei. Școala elementară a urmat-o în localitatea natală. În perioada 1963-1968, a urmat cursurile Seminarului Teologic din București, ce se desfășurau în clădirea Institutului Teologic de Grad Universitar, devenit, după Revoluție, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Iustinian”, din strada Sfânta Ecaterina. După absolvirea seminarului și susținerea examenului de admitere la Institutul Teologic, este declarat admis. Primii doi ani de studii universitare din cei patru (1968-1970) i-a urmat aici. Între anii 1970-1972, cu binecuvântarea Patriarhului Iustinian, este numit cântăreț pe seama parohiei „Sfânta Treime” a Comunității Ortodoxe Românești din Sofia și întreaga Bulgarie, urmând a continua, concomitent, studiile teologice (anii III și IV), ca bursier al Patriarhiei Bulgare, la Academia „Sfântul Clement de Ohrida” din Sofia. După obținerea diplomei de licență, în anul 1972, avându-se în vedere calitatea de cântăreț bisericesc al parohiei românești din Sofia și ca urmare a aprecierii activității desfășurate în acest răstimp aici, i s-a acordat dreptul de a-și continua studiile în cadrul magisteriului în Teologie la Catedra de Teologie Liturgică, având ca îndrumător pe Pr. Prof. Dr. Blagoev Ciflianov.

În 1974, fiind la Sofia, s-a căsătorit cu Georgeta Marin din comuna Vasilați, județul Călărași, fiind preluat sub ocrotirea spirituală a Pr. Nicu Moldoveanu și a doamnei Steliana preoteasa. Au doi copii: Luminița Irina Manole și Ionuț Manole, fost diacon la biserica „Domnița Bălașa”, între anii 2003-2009. În acest context, cu binecuvântarea Preafericitul Părinte Patriarh Iustinian, în ziua de 8 septembrie 1974 a fost hirotonit diacon de către Preasfințitul Antonie Plămădeală, Episcop-vicar patriarhal, în biserica „Sfântul Spiridon Nou”, urmând a sluji la biserica românească din Capitala Bulgariei, pe postul de cântăreț în care fusese numit. În anul 1976 a încheiat cursurile Magisteriului. Revenind în țară, la 1 ianuarie 1978 a fost numit în postul de inspector în învățământ la Cancelaria Sfântului Sinod și diacon cu jumătate de normă la Mănăstirea Antim. În anul 1988 a fost transferat în postul de secretar eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, activitate pe care a desfășurat-o până în luna februarie a anului 2009. În anul 1985, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Dr. Iustin Moisescu, a fost numit preot pe seama parohiei românilor din Adelaide — Australia, iar în 1986 a fost hirotonit preot pentru această comunitate de către Preasfințitul Nifon Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, la Mănăstirea Antim, în Duminica Floriilor, misiune pe care, din motive obiective, n-a putut-o îndeplini. În 1990, a fost numit preot pe seama parohiei „Sfântul Gheorghe- Grivița”, iar în anul 1993, după trecerea la cele veșnice a ilustrului preot paroh

Mihail Marinescu, a fost transferat la biserica „Domnița Bălașa”. În perioada 1996-2009 a fost paroh al bisericii „Așezământului Brâncovenesc”. De-a lungul activității sale pastoral-misionare și liturgice în această ctitorie brâncovenească s-a remarcat prin frumusețea și eleganța slujirii și a cântării liturgice, având o voce frumoasă de bariton, și prin elocința învățăturilor și apropierea de sufletele fiilor săi duhovnicești.

9. Preotul Mihai Nuță (7 mai 1938-24 februarie 2012): s-a născut în comuna Bogați-Glâmbocel, din județul Argeș, într-o familie de buni creștini, pe numele lor Vasile și Ana. A făcut parte dintr-o familie numeroasă, având mai mulți frați, doi dintre aceștia devenind preoți. După încheierea școlii elementare din localitatea natală a urmat cursurile Seminarului Teologic din București, între anii 1954—1959, primii trei ani la Curtea de Argeș, iar ultimii doi ani la București. Între anii 1959-1963 a urmat cursurile Institutului Teologic de Grad Universitar din București, obținând titlul de licențiat în Teologie. În data de 18 martie 1965 s-a căsătorit cu Alexandra-Rodica, iar în anul următor li s-a născut singurul lor copil, Gabriel, stabilit de 23 de ani în Statele Unite ale Americii. La 1 octombrie 1965, tânărul teolog Mihai Nuță a fost angajat în postul de cântăreț bisericesc la parohia Așezămintele Brâncovenești „Domnița Bălașa”, iar în anul următor, la data de 9 octombrie, a fost hirotonit diacon pe seama aceleiași biserici. O perioadă îndelungată a avut în gestiune unul dintre magazinele de obiecte bisericești ale Arhiepiscopiei Bucureștilor. După slujirea ca diacon vreme de 30 de ani, la data de 21 ianuarie 1996 a fost hirotonit preot de Preasfințitul Teodosie Snagoveanul, Episcop-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, pe seama aceleiași biserici. A slujit ca preot smerit și devotat până la data de 24 februarie 2012, când a trecut la cele veșnice. Este înmormântat în cimitirul „Bellu” din capitală. A rămas în memoria slujitorilor și a enoriașilor ca un preot smerit, discret, harnic și bun, ca un slujitor de vocație, devotat slujirii preoțești, pe care a împlinit-o cu timp și fără timp, fiind prezent permanent în biserica „Domnița Bălașa”, ca un neobosit duhovnic și păstor de suflete. La toate aceste calități, adăugăm faptul că preotul Mihai Nuță a înfrumusețat slujbele bisericești de la „Domnița Bălașa” cu vocea sa de tenor, depunând multe strădanii pentru împodobirea acestui sfânt lăcaș, în cei aproape 50 de ani de slujire. De asemenea, tot părintele a donat și argintul necesar executării Evangheliei în filigran, aflată în patrimoniul bisericii.

10. Preotul Paroh Ștefan Cătălin Ababei: paroh al bisericii din octombrie 2009, consilier patriarhal al Sectorului „Stavropighii Patriarhale și Centre Sociale” și director al Centrului Social Cultural „Sfântul Apostol Andrei”.

11. Preotul Mihai Dima: De formație și jurist este cel care în perioada 1 aprilie - 1 iulie 2009 a ocupat funcția de paroh și a început lungul și anevoiosul proces de recuperare a proprietăților parohiei. Este cel care alături de juriștii Arhiepiscopiei Bucureștilor reprezintă parohia în toate acțiunile juridice întreprinse.

12. Preotul Benone Dincă: s-a născut la data de 22 aprilie 1939, în comuna Policiori din județul Buzău. După terminarea Școlii Primare, a urmat cursurile Seminarului Teologic din București, între anii 1954-1959. În perioada 1959-1963 a frecventat cursurile Institutului Teologic de grad Universitar din București, obținând titlul de licențiat în Teologie. Fost paroh

al Bisericii „Izvorul Nou” din București, începând cu data de 1 aprilie 2012, a primit din partea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Înalta binecuvântare pentru a sluji ca preot îmbisericit la Așezământul Brâncovenesc „Domnița Bălașa”, Paraclis Patriarhal, unde slujește și în prezent, cu multă dăruire și smerenie, împreună cu ceilalți frați slujitori.

13. Preotul Zaharia Matei: profesor de Muzică bisericească la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Justinian” din București și dirijor al Coralei „Te Deum Laudamus”.

14. Preotul Constantin Diaconescu — actualmente preot pensionar, îmbisericit la biserica „Zlătari” din București, unde a fost preot paroh. La „Domnița Bălașa” a slujit ca diacon timp de 10 ani, împreună cu preotul Mihai Nuță.

15. Diaconul Marin Pană — a fost diacon la biserica „Domnița Bălașa” o perioadă. A murit după vârsta de 40 de ani.

16. Preotul Doru Costache, doctor în Teologie (profesor de teologie) — a fost diacon la biserica „Domnița Bălașa”, din anul 1996 până în anul 2001 (iunie), când a fost hirotonit preot pe seama bisericii „Sfântul Vasile”, situată pe Calea Victoriei. În anul 2004 a fost numit preot misionar pe seama parohiei „Sfânta Maria” din Sidney — Australia. Între anii 1996-2004 a fost asistent la Catedra de Teologie Dogmatică din cadrul Facultății de Teologie Ortodoxă „Patriarhul Iustinian” din București.

17. Diaconul Ionuț Manole

18. Diaconul Alexandru-Marius Gheorghiu: doctorand și fost secretar al Sectorului Relații Externe al Patriarhiei Române.

19. Diaconul Cezar-Manuel Matei

20. Diaconul Andrei Crețu: diacon îmbisericit, angajat al Centrului Social Cultural „Sfântul Apostol Andrei” al Patriarhiei Române.